

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKUNDA MUT'A NAFAKASI VE İSLAM
ÜLKELERİNDEKİ UYGULAMALARI**

HAMZA KÖSE

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**İSLAM HUKUKUNDA MUT'A NAFAKASI VE İSLAM
ÜLKELERİNDEKİ UYGULAMALARI**

HAMZA KÖSE

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa HAYTA

Jüri Üyesi: Doç. Dr. M. Selim ASLAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Sami KILINÇLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından **Temel İslam Bilimleri** Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi, Mustafa HAYTA
(Danışman)

Üye: Doç. Dr. M. Selim ASLAN

Üye: Doç. Dr. Sami KILINÇLI

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2019

İMZA

Hamza Köse

ÖZET

İSLAM HUKUKUNDA MUT'A NAFAKASI VE İSLAM ÜLKELERİNDEKİ UYGULAMALARI

Hamza Köse

Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa HAYTA

Ağustos 2019, 61 sayfa

Sahih nikâh bağı ile kurulan evlilikte kocanın tek taraflı nikâh bağını bağını sonlandırması durumunda karısına mut'a nafakası ödeyip ödemeyeceği ödeyecekse bunun miktarı ve süresinin ne olacağı çalışmanın temel problemi olacaktır.

Bu çalışma, mut'a nafakasını, bu nafakanın ahkâm tefsirlerinde nasıl ele alındığını, mezheplerin bu konudaki görüşlerini ve bazı İslam ülkelerinde mut'a nafakasıyla ilgili uygulamaları ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Birçok islam ülkesinde şafiî mezhebinin yaklaşımı kodifiye edilmek suretiyle kocası tarafından boşanmış kadının belirli şartlarda ve süreli olmak koşuluyla bu nafakayı hak edeceği uygulamaya konmuştur.

Denilebilir ki mut'a nafakası, fakihlerin de dile getirdiği üzere kadının mağduriyeti ve üzüntüsünün bir nebze olsun hafifletilmesi maksadına matuftur. İslam ulemasının mut'a nafakasının miktarı ve türüne yönelik verdiği hizmetçi, üç kat kıyafet, 30 dirhem gibi örnekleri dönemsel ve örfe dayalı olup tahdidi değildir.

Anahtar sözcükler: Talak, nafaka, mut'a, İslam ülkeleri

ABSTRACT**THE ALIMONY OF MUT'A IN ISLAMIC LAW AND THE IMPLEMENTS
IN THE ISLAMIC COUNTRIES****HAMZA KÖSE****Master Thesis, Department of Basic Islamic Studies****Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa HAYTA****August 2019, 61 pages**

The issue of that In the event of unilateral divorce by husband in a marriage which got by valid wedding bond, whether he will pay the alimony of mut'a to his wife or not, if he will how much will be the amount and the time of this will be the main problem of the study.

This study, made for the aim of finding out how the verses related to the alimony of Mut'a handled at the commentaries of Laws, the opinions of the sects at this subject and the implementations related to alimony of Mut'a in some of the Islamic countries. In many Islamic countries by modifying the approach of the sect of al-Shafee, the idea of acquiring of the woman who got divorced by her husband a right for this alimony providing certain conditions and periods put into practise.

It could be sad that according to the canonists utter that the alimony of mut'a is directed for easing the victimisation and sadness of the woman in some extent. The examples which Islamic scientists gave for the amount and type of the alimony of mut'a like 30 dram, three piles attires, a servant are periodical and adapted for mores and not limited.

Key words: divorce, Alimony, Mut'a, Islamic countries.

ÖNSÖZ

İnsanın maslahatını gözeten İslam, aile ve toplum menfaati için bazı kurallar koymuştur. Bu kurallar sayesinde insan, mutlu ve huzurlu bir yaşam sürmekte ve diğer insanlarla kurduğu münasebetlerde dengeyi yakalama imkânı bulmaktadır. Evet, İslam birey ve toplum menfaatini temin edecek temel ilkeleri vaz' etmiş, koyduğu kurallarla hem eşlerin zarara uğratılmaması prensibini “özlük hakları” hem de kurumsal yönüyle ailenin hukukunu korumak için onu oluşturan bireylere görev tevdi mevzuunu aynı anda gözetmiştir. Bu hakikati teslim ettikten sonra itiraf etmeliyiz ki İslam toplum nazariyesinin kemaline rağmen pratikte aile hukukunda ihmaller yaşanabilmektedir.

Günümüzde ihmallerin yaşandığı bu alanlardan biri de boşanmalardaki nafakadır. Hakların güvence altına alınabilmesi açısından bu konu önemli bir yer tutmaktadır. Bu bağlamda mut'a nafakası, üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple, gerek evlilik devam ederken gerekse boşandıktan sonra kocanın eşine karşı nafaka yükümlülüğünü, klasik ve çağdaş yaklaşımlarla yazılan gerek fıkıh gerekse tefsîr ve hadis kaynaklarını taramak suretiyle ortaya koymaya çalıştık. Burası, araştırmanın teorik vechesini oluşturmaktadır. Mut'a nafakasının İslam ülkelerinde nasıl yorumlandığı ve kodifiye edildiğini ihtiva eden bölüm, araştırmanın pratik vechesini teşkil etmektedir.

Kuşkusuz akademik çalışmalar bir çok kişinin tenkit ve tavsiyesi ile gün yüzüne çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmalarım sebebiyle kendilerine vakit ayıramadığım eşime ve çocuklarıma sevgilerimi ifade ederken destekleriyle araştırmanın şekillenmesinde önemli katkılar sunan danışmanım ve değerli hocam Dr. Mustafa Hayta'ya, jüri üyeleri Doç. Dr. M. Selim Aslan ve Doç. Dr. Sami Kılınçlı'ya en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak ilmi çalışma yapmam hususunda beni daima destekleyen babam Ahmet Köse'ye, manevî desteklerinden ötürü annem Hatice Köse'ye, dayılarıma ve kardeşlerime en içten sevgi ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Hamza KÖSE

Adana-2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı.....	1
2. Araştırmanın Önemi	2
3. Araştırmanın Yöntemi	2
4. Araştırmanın Kaynakları	3

BÖLÜM I

MUT'A NAFAKASININ MAHİYETİ, HÜKMÜ VE HİKMETİ

1.1. Kavramsal Çerçeve.....	4
1.2. Mut'a ve Boşanma Tazminatı	6
1.3. Meşruiyeti.....	7
1.4. Hikmeti	10
1.5. Hükmü	12
1.5.1. Tefsir Kaynaklarında Mut'a Nafakası	13
1.5.2. Hadis Kaynaklarında Mut'a Nafakası	25
1.5.3. Mezheplerin Mut'a Nafakasına Yaklaşımı.....	29
1.5.3.1. Hanefî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası	30
1.5.3.2. Şâfiî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası.....	33
1.5.3.3. Mâlikî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası	36
1.5.3.4. Hanbelî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası	36

1.6. Mut’a Nafakasının Muhtevâsı ve Miktarı.....	38
1.6.1. Hanefî Fakihlere Göre Mut’a’nın Miktarı	43
1.6.2. Şâfiî Fakihlere Göre Mut’anın Miktarı.....	45
1.6.3. Mâlikî Fakihlere Göre Mut’anın Miktarı.....	45
1.6.4. Hanbelî Fakihlere Göre Mut’anın Miktarı.....	46

BÖLÜM II

ARAP ÜLKERİNDE MUT’A NAFAKASI DÜZENLEMESİ

2.1. Kuveyt Uygulaması.....	48
2.2. Katar Uygulaması.....	48
2.3. Mısır Uygulaması.....	49
2.4. Fas Uygulaması.....	49
2.5. Libya Uygulaması.....	50
2.6. Filistin Uygulaması.....	50
2.7. Suriye Uygulaması.....	51
2.8. Lübnan Uygulaması	52
2.9. Birleşik Arap Emirliği Uygulması.....	52
2.10. Ürdün uygulaması	53
2.11. Irak Uygulaması	53
2.12. Haliç Ülkeleri Uygulaması	53
2.13. Avrupa Kanunlarında Mut’a Nafakasının Uygulanması	54
SONUÇ	55
KAYNAKÇA.....	57
ÖZGEÇMİŞ	61

KISALTMALAR

bs.	: Baskı
bk.	: Bakınız
b.	: bin/ibn
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
h.	: Hicrî
H.z.	: Hazreti
md.	: Madde
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	: Tarihsiz
ö.	: Ölüm
vb.	: ve benzeri
vs.	: vesaire

GİRİŞ

1. Araştırmanın Amacı

Toplumun en küçük yapı taşı ve en temel sosyal yapılarından biri ailedir. Başta eşler olmak üzere, zevciyyet ve kan bağı ile birbirlerine bağlı olan bireylerden müteşekkil olan aile, bekasını dayanışma, yardımlaşma ve koruma ile devam ettirir. Bu nedenle aile bireyleri arasındaki münasebetler ne derece sağlıklı ve güçlü bir yapıya sahip olursa, toplum da o derece sağlıklı ve güçlü olur. Çoğunlukla bütün hukuk sistemleri bu hakikatı göz önünde tutarak aile kurumuna değer vermişler ve temel yasalarında bu durumu düzenleyen hükümlere yer ayırmışlardır. Aynı şekilde İslam hukuku da aile müessesesine çok önem göstermiş ve aile bireyleri arasındaki münasebetleri bağlamında, nafaka ile alakalı olarak birçok kaideyi belirlemiş ve bu kaidelerin sınırlarını çizmiştir. İnsan, sosyal bir varlık olarak, toplu bir şekilde yaşamaya muhtaçtır. Bu husus göz önünde bulundurulduğunda, insanın ana gıda, giyim malzemesi, oturacağı ev gibi en temel gereksinimleri ile bunlara bağlı öbür gereksinimlerin en güzel şekilde belirli kurallar çerçevesinde sağlanacağı ortadadır. İslam hukuku, temelde ilâhi kaynaklı bir hukuk olması hasebiyle, Müslümanların hayatının şekillenmesinde büyük katkıları olmuştur.

İslam hukukunun en önemli konulardan biri, nafakanın içinde bulunduğu aile hukukudur. Mesken, yiyecek, giyecek vb. hususları barındıran, hayatın idamesi kendisine bağlı olan nafaka, günümüzde işsizlik, sosyal etkenler, gereksinimlerin karşılanması için bölgesel ve devletlerarası göçlerin yaşanması gibi sebeplerle geride bırakılan eşlerin gereksinimlerini kimin ve nasıl karşılayacağı gibi çeşitli sorunlar ve yaygınlaşan boşanmalar hasebiyle ehemmiyetli bir meseledir. Bütün bu hususlardan dolayı nafaka günümüzde de güncelliğini korumaktadır.

Bu bağlamda İslam aile hukuku alanında günümüze kadar birçok eser kaleme alınmıştır. Bu eserlerde genellikle nafaka ile ilgili bölümler yer alsa da mut'a nafakası ile ilgili müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Konunun öneminin daha iyi anlaşılmasını temin etmek, bu alandaki problemlerin çözümüne katkı sağlamak ve daha sonraki dönemlerde bu

alandaki yapılacak çalışmalara zemin hazırlamak amacıyla bu çalışmayı yapmayı uygun gördük. Bilindiği üzere pek çok ülkede boşanma sonrasında eski koca, bazen maddi-manevi tazminatla beraber ömür boyu nafakayla yükümlü tutulmaktadır. Öte yandan, bazı İslam Arap ülkelerinde iddet nafakası bittikten sonra koca, altı ay ile iki yıl arasında mut'a adı altında eski eşine nafaka vermeye devam etmektedir. Bu uygulamanın meşruiyetini nereden aldığı, sürenin daha fazla uzatılıp uzatılamayacağı, manevî tazminatla benzerliği önem arz etmektedir. Bu soruların araştırmamızda cevap bulacağı kanaatindeyiz.

2. Araştırmanın Önemi

İslam dini, evlilik müessesesine çok önem vermiş, talak durumunda karı kocanın boşanmalarını yeterli görmeyerek, bazı hukuki yaptırımlarla bu durumu hissettirip talak sonrasında her iki tarafa nafaka ve sükna hakkı olmak üzere bir çeşit hak ve sorumluluklar getirmiştir.

İslâm hukukunda yer alan mut'a konusunu, müslümanların çoğu ve özellikle de kadınlar bilmemektedirler. Şâfiî mezhebinin büyük hukukçularından olan Nevevî (ö. 676/1277) şöyle der: "Mut'anın kendilerine ait vacip bir hak olduğunu kadınlar bilmezler. Öğrenmeleri için, bu konuyu çokça işlemek ve onlara öğretmek gerekir."

Aile hukukunda bazen ihmaller yaşanabilmektedir. Günümüzde ihmallerin yaşandığı bu alanlardan biri de boşanmalardaki nafakadır. Hakların güvence altına alınabilmesi ve mükellefiyetlerin boyut ve bağlayıcılık derecesinin tespiti önem arz etmektedir. Bu konuda özel bir çalışmanın bulunmaması, İslam ülkelerindeki farklı uygulamalar dikkatimizi çekmiş, ilgililere bu konuda bir farkındalık oluşturmak ve akademiye katkı yapmak maksadıyla böyle bir çalışmayı yapmış bulunmaktayız.

3. Araştırmanın Yöntemi

İslam hukukunda nafaka ve mehir bahsiyle ilgili ayet ve hadislerin dökümü çıkartıldıktan sonra İslam ulemasının bunlarla alakalı fıkıh kitaplarında ya da ahkâm ayet ve hadisleri eserlerinde yapmış oldukları yorumlar gözden geçirilmiştir. Çalışmada daha çok literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Bu bağlamda, makale ve ansiklopedi türü çalışmalara da başvurulmuştur. Çalışma kaleme alınırken mukayeseli bir üslup kullanılmış,

bazen tercih yapmak, yer yer eleştirmek, bazen de öneri sunmak suretiyle kendi kanaatimiz yansıtılmaya çalışılmıştır.

4. Araştırmanın Kaynakları

İslam hukukunda mut'a nafakasının mahiyetini ortaya koyma açısından klasik fıkıh kitaplarından Hanefî mezhebinde Serahsî'nin *el-Mebsût'u*, Kâsânî'nin *Bedâiü's-sanâi*'i, İbn Nüceym'in *el-Bahru'r-râik'i*, Mergînânî'nin *el-Hidaye'si*, Halebî'nin *Mülteka'l-ebhûr'u* ve İbn Âbidîn'in *er-Reddül-muhtâr'ı*; Mâlikî mezhebinde İbn Abdilberr'in *Kitâbü'l-kâfî'si*, Ruaynî'nin *Mevâhibü'l-celil li-şerhi Muhtasarı Halil'i*; Şâfiî mezhebinde İdris eş-Şâfiî'nin *el-Ümm'ü*, Şîrâzî'nin *el-Mühezzebe'si*, Nevevî'nin *el-Muğni'l-Muhtâc'i*; Hanbelî mezhebinde İbn Kudâme'nin *el-Muğni'si* kaynak kabul edilmiştir.

Klasik tefsir kitaplarından ise Mukatil b. Süleymân'ın, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân'ı*, Fahreddin Razî'nin *Mefâtîhu'l-gayb'ı*, Cessas'ın *Ahkâmu'l-Kur'ân'ı*, Taberî'nin *Câmiu'l beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân'ı*, Kurtubî'nin *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân'ı* genel olarak araştırmamızda bize katkı sağlamıştır.

Fıkıh, hadis ve tefsirlerin yanı sıra araştırmamızda başvurduğumuz diğer önemli kaynak ise Dünya İslam Birliğine bağlı İslam Fıkıh Kurumu'nun hazırladığı “*Boşanan kadının mut'a'sı*” adlı bildirisi, Ahmed Fethi Behnesî'nin *Nefakatu'l-mut'a beyne's-Şeriat-i ve'l-Kânûn* adlı eseridir.

Kur'ân-ı Kerîm âyetleri için genel olarak Diyanet İşleri Başkanlığının heyet olarak hazırladığı *Kur'ân Yolu* mealinden, hadisler için ise İmam Mâlik'in *el-Muvatta'sı*, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-sahîh'i*, Ebû Dâvûd'un *es-Süneni* 'nden faydalanılmıştır.

BÖLÜM I

MUT'A NAFAKASININ MAHİYETİ, HÜKMÜ VE HİKMETİ

1.1. Kavramsal Çerçeve

Boşanma, her ne kadar en sevimsiz helal de olsa¹, Allah Teâla boşanan çiftlerin evliliklerinden sonraki durumlarını da gözetmiştir. Boşanan çiftlere ayrılığın akabinde bazı sorumluluklar yüklemiştir. Bu sorumluluklardan birisi de mut'a nafakasıdır. Karısına ödemesi gereken “Mut'a” sözlükte, bir süreliğine kişiyi yaşatacak miktarda yiyecek vb. şeyler anlamında kullanıldığı gibi aynı zamanda faydalanılacak mal veya menfaat anlamında da kullanılmaktadır.² İbn Manzûr ise mut'ayı: talaktan sonra kadına verilen herhangi bir şey olduğunu ifade etmektedir. “Mut'a” ve “meta” kavramları, esas olarak yararları geçici ve kısa süreliğine olan şeyleri ifade eder. Nitekim bu anlamda “dünya bir meta'dır” denildiği gibi, dünya lezzetleri için de “temettu” kavramı kullanılmıştır.³

Bir fıkıh terimi olarak Mut'a kavramı üç hususla ilgili kullanılmaktadır. Birincisi mut'a nikâhı, ikincisi temettu' haccı, üçüncüsü ise konumuzla ilgili olan mut'a nafakasıdır. “Mut'a nafakası”, kendisinden kaynaklanmayan bir nedenden dolayı boşanan kadına, koca tarafından -mehir dışında- verilen bir miktar mal veya menfaattir. Hatîb Şîrbînî (ö. 977/1570) mut'a nafakasını şu şekilde tarif etmiştir: “Kocanın talâk veya talâk manasına gelen bir lafızla boşadığı karısına bazı şartlarla beraber ödeyeceği maldır.”⁴ Bağlî ise mut'ayı; ismi mastar olduğunu ve sonra kadına verilen hizmetçi ve kadının faydalandığı her şey olduğunu ifade etmektedir.⁵ Nitekim mut'a nafakası, bir miktar para veya mal olarak ödenebileceği gibi

¹ Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk, *Sünenü Ebî Dâvûd*, (Beyrût: Müessesetür'risâle, 2013), “Talak” 3: 489.

² Bk. Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, 8: 330, Murtazâ ez-Zebidî, *Tâcu'l-arûs*, (Kuveyt: Kuveyt Devlet Matbaası, 1985) 22: 182. Ayrıca Şîa mezhebinin Ca'feriyye kolu tarafından meşrû kabul edilen geçici evlilik anlamındaki “mut'a nikâhı” için bk. İbrahim Kâfî Dönmez, “Mut'a” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (İstanbul TDV Yayınları, 2006), 32: 174-180.

³ Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Hüseyin, *Me'âtihi'l-gayb*, (Dimeşk: Dârü'l-fikr, 1981), 5: 165, Âtîf Mustafa Berâvî, *Hukûku'z-Zevceti'l-mâliyye fi'l-fikhi'l-İslâmî* (Gazze: el-Câmiatül'-İslamiyye, 2006) 68.

⁴ Şemsüddîn, Muhammed b. el-Hatîb eş-Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 1997) 3: 317.

⁵ Şemsüddîn, Muhammed b. Ebi'l-Feth el-Bağlî, *el-Matli' ale elfâzi'l-Mukni'*, (Cidde: Mektebetü's-sevâdî, 2003), 398.

görevlendirilen bir hizmetçinin hizmetiyle de ödenebilir.⁶ Âlimlerin mut'a nafakası tariflerine baktığımızda, hemen hemen hepsinin birbirlerine benzer tarifler yaptıklarını görürüz. Bunlardan en güzeli, kanaatimizce Hatib Şirbînî'den alıntıladığımız tanımdır. Zira kendisi meseleyi yalnız sarîh talâkla sınırlandırmamış, kinâyeli lafızlarla yapılan boşamaları da dâhil ederek câmi bir tarif de yapmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de mut'a kavramının değişik türevleri olarak "meta", "temettû" ve "istimtâ" kavramları kullanılmıştır. Mut'a kavramıyla ilgili ayetlerin mealleri ise şöyledir:

"Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." (Bakara, 2/241.) Bu ayetten anlaşılan mut'a nafakasıdır.⁷

"Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre (تمتع) yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin. Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndükten sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Harâm civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir." (Bakara, 2/196.) Bu ayetten anlaşılan ise Temettu' haccıdır.⁸

"Allah, hepsini toplayacağı gün, "Ey cin topluluğu! İnsanların çoğunu yoldan çıkardınız" der, insanlardan onlara uymuş olanlar, "Rabbimiz bir kısmımız bir kısmımızdan faydalandık ve bize tayin ettiğin sürenin sonuna ulaştık" derler. "Cehennem, Allah'ın dilemesine bağlı olarak, temelli kalacağınız durağınızdır" der. Doğrusu Rabbin hâkimdir, bilendir." (Enâm, 6/128.) Bu ayette de normal faydalanma anlamı vardır.⁹

Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde detaylıca ele alacağımız mut'a kavramını konu edinen ayetin mealı ise şöyledir:

"Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mâlî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin; iyiler için bu bir borçtur." (Bakara, 2/236.)

⁶ Ebû ishâk Ahmet b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-beyân*, (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015.), 6: 316.

⁷ Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, (Beyrût: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî, ts), 1:148.

⁸ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 1:130.

⁹ Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, 2:182.

1.2. Mut’a ve Boşanma Tazminatı

İslam hukuku kaynaklarında “mut’a” diye isimlendirilen ve boşanmış kadına verilen mal veya menfaatin, günümüz hukuktaki “boşanma tazminatı” ile bir ilgisi var mıdır? Başka bir söylemle, mut’a kavramını boşanma tazminatı diye tercüme etmek doğru mudur? Bunu anlamak için her ikisini incelememiz gerekir.

Türk Medeni Kânûnu madde 174/I-II, boşanma tazminatını düzenlemektedir. Maddi tazminatı düzenleyen 174/I şöyledir: “mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddi tazminat isteyebilir.” Mânevî tazminatı düzenleyen 174/II ise şu şekildedir: “boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevi tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir.”

İslam hukukundaki mut’a kavramı ile çağdaş hukuktaki boşanma tazminatının daha net ve anlaşılır bir şekilde ortaya çıkması için, şu noktaya vurgu yapmamız gerektiği düşüncesindeyiz: maddi tazminat, söylenen ve zarar görmüş olması istenen, var olan veya daha sonra beklenen faydalar için, karı ve kocanın birbirlerine karşı nafaka ve bakım haklarını örnek olarak verebiliriz. Fakat manevi tazminat için söylenen ve ayrılmaya sebep olan hadiselerden dolayı kötülük yapılmış olması istenen “kişilik hakkı” için ne tür örnekler verebiliriz? Çağdaş hukukçular bu konu hakkında şöyle bir açıklama yapmışlardır: davacı tarafın kişilik haklarının hangi hallerde zedelenmiş olduğu, boşanmaya sebep olmuş bulunan olayların mahiyetine ve istemde bulunan tarafın duyduğu acı ve üzüntünün derecesine göre tayin edilir.¹⁰ Burada önemli olan ve dikkatimizi vermemiz gereken nokta; manevi tazminatta, bu tazminatı talep eden kişinin hissettiği acı ve üzüntünün miktarına dikkatlerin çekilmiş olmasıdır. Daha sonra açıklayacağımız üzere, İslam hukukundaki mut’a nafakası hususunda da en fazla zarar gören kadının çektiği acı ve hüzne vurgu yapılmıştır.¹¹

İslam hukuku tarafından tavsiye edilen “mut’a”nın, varlığında bir “boşanma tazminatı” bulunduğunu, bunların her ikisi arasındaki şu müşterek şeylerden çıkarabiliriz;

- Boşanma tazminatı ve mut’a, ikisi de boşanmanın akabinde kadına verilen şeylerdir.

¹⁰ Turgut Akıntürk, *Türk Medeni Hukuku* (Aile Hukuku) Beta yay. İstanbul 2002, 2: 292; H. Veldet Velidedeoğlu, *Türk Medeni Hukuku*, Aile Hukuku, (İstanbul 1965), 2: 259.

¹¹ Hasan Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a)”, *Elektronik sosyal bilimler dergisi*, 38 (2011): 10: 452.

- Boşanma tazminatı ve mut'a da verilen şey, para veya maddi değeri olan herhangi bir şeydir.

- Boşanma tazminatı ve mut'a verilen kişi, boşanmaya sebep olmayan kişidir, diğer bir ifade ile boşanmada haksızlığa uğramış olan kişidir.

Aralarında ki bu müşterek özellikler, İslam hukukundaki "mut'a'nın "boşanma tazminatı" olarak kullanılması için yeterlidir kanaatindeyim.

Ancak "mut'a" kavramı, manevi tazminat mı maddi tazminat mı olduğu hususunda İslam hukuku kaynaklarında net bir ifade kullanılmamıştır. Başka bir ifade ile İslam âlimleri, boşanma tazminatı için böyle bir ayırma gitmemişlerdir. Bununla beraber, fakihlerin ekserisi, mut'a'nın neye karşılık verildiğini açıklarken, kadının sebep olmadığı bir boşanmada maruz kaldığı ruhi eziyet, keder ve acıya vurgu yapmışlardır. Bu şekilde, mut'a kavramının çağdaş hukuk tabiriyle manevi tazminat yönüne dikkat çekmişlerdir. Örnek verecek olursak Şâfiîlerden Gazâlî (ö. 505/1111) mut'a'nın "ayrılığın (ruhi) eziyeti" ne karşılık verildiğini söylerken,¹² Mâlikîler'den Nefrâvî (ö.1126-1714), mut'a'nın "ayrılığın elemi" ne karşılık verildiğini dile getirmiştir.¹³ Bunlara karşılık Hanefîlerden Kâsânî (ö. 587/1191) mut'a'nın hem aile nimetinden yoksun kalma hem de ayrılıkla gelen yalnızlık üzüntüsüne karşılık olduğunu açıkça ifade etmiştir.¹⁴ Böylece Kâsânî, mut'a' nafakasının çağdaş anlamıyla hem manevî hem de maddî tazminat şeklinde olduğunu beyan etmiş olmaktadır.

1.3. Meşruiyeti

Âlimler, mut'a nafakasıyla ilgili olarak ayet, hadis ve sahabe hayatından deliller sunmuşlardır. Mut'a nafakasının ödenmesiyle ilgili farklı hükümler belirten âlimlerin, istidlalde bulundukları ayetler şunlardır:

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْسَعِ

قَدْرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدْرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ¹⁵

¹² Muhammed b. Muhammed el-Gazâlî, *el-Vâsît*, (Kâhire: Daru'l-marife 1412), 5: 259.

¹³ Ahmed b. Guneym b. Sâlim en-Nefrâvî, *el-Fevâkihü'd-Devvânî*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1997), 3: 1014.

¹⁴ Alâü'd-Dîn Ebû Bekir b. Mesud b. Ahmed el-Kâsânî -*Bedâiu's-sanâi'*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003), 3: 544.

¹⁵ Bakara, 2/236.

Allah bu ayette kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş olursanız mâlî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler yani mut'a vermeyi tavsiye etmekte ve bu mut'a'nın iyiler için bir borç olduğunu söylemektedir. Vâhidî, (ö. 468/1076) Bakara 2/241. Ayetin tefsîrinde şu sözü aktarmıştır: Allah Teâla, mut'a nafakasını Bakara Suresi'nin 236. ayetinde zikrettiğinde; müslümanlardan biri çıkıp, "İyilik etmek istersem yaparım, yapmak istemezsem yapmam." tabirini kullanınca, Allah Teâla Bakara Suresi'nin 241 de geçen " وَلِلْمُطَلَّاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ " ¹⁶

"Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." Ayetini indirdi ve bu nafakayı şirkten sakınan herkese vacip kıldı. ¹⁷

Mut'a nafakasının meşruiyetine delil olan diğer bir ayet ise Ahzap süresinin 28. Ayetidir. Yüce Allah:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً ¹⁸

"Ey peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım." Diyerek mut'a'nın duhul gerçekleşikten sonra ki boşanmalarda da kadınların meşru bir hakkı olduğunu ayetle îzah etmektedir. Hatta Yüce Allah Ahzap 49. Ayette يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ ¹⁹ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَعِيَهُنَّ وَسِرَّحُوهُنَّ سَرَاحاً جَمِيلاً ¹⁹

"Ey iman edenler! Mümin kadınlarla evlenme akdi yapıp da sonra, birleşmeden onları boşadığınızda onlar üzerinde, hesaplayıp bekleteceğiniz bir iddet hakkınız yoktur. Onları bir şeyler (mut'a) vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız." Buyurarak duhul olmadan önce kocanın karısını boşaması durumunda dahi mut'a verilmesi tavsiye edilmektedir.

Hadislerde mut'a nafakasının meşruiyetine dair delillere gelince onları da şöyle sırlamak mümkündür.

¹⁶ Bakara, 2/241.

¹⁷ Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî el-Vâhidî, *el-Vasît fî tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, (Beyrût: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1994) 1: 354.

¹⁸ Ahzâp 33/28.

¹⁹ Ahzâp 33/49.

Mut'anın meşruiyetine delil gösterilen bir diğer hadis ise müsteîze diye meşhur olan, Hz. Peygamber'in nikâh sonrası kendisiyle beraber olmak istediği zaman, Hz. Peygamber'den Allah'a sığınan kadınla ilgilidir. Ebû Useyd'in rivayetine göre "Biz Nebî ile beraber bir gün yola çıktık, Şavt denilen hurma bahçesine kadar yürüdük. İki bahçeye ulaştığımızda onların arasında oturduk. Hz. Peygamber bizlere 'işte şuraya oturun' buyurdu. Sonra kendisi bahçeye girdi, orada Cevniyye²¹ huzura alındı, hurmalıktaki Nû'man b. Şerâhîl'in kızı Umeyme'nin evine bırakılmıştı. O kadının beraberinde ebesi, bakıcılık yapmak üzere bulunuyordu. Hz. Peygamber o kadının yanına girince ona: "Nefsini bana teslim et" buyurdu. Cevniyye ise: Melike /kraliçe olan bir kadın, nefsinin sıradan insanlara hibe eder mi? diye karşılıklıta bulundu. Râvi Ebû Useyd şöyle dedi: Bunun üzerine Hz. Peygamber, kadının sinirini yatıştırmak için elini uzatıp onun üzerine koymak istediğinde, Cevniyye: "senden Allah'a sığınırım" dedi. Hz. Peygamber de "sen gerçekten sığınılacak yüce bir makama sığındın" buyurdu. Sonra Hz. Peygamber bizim yanımıza çıktı ve bana: "Ey Ebû Useyd! Sen bu Cevniyye'ye Râzıkıyye denilen beyaz keten kumaştan biçilmiş iki kat elbise ver ve onu ailesinin yanına götürüp onların yanına koy" buyurdu.²²

Bir başka hadis ise şöyledir: "Boşanan her kadın için mut'a nafakası vardır, ancak nikâhta mehri belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden boşanan kadın hariç, çünkü ona mehrin yarısı vardır."²³

Sahabe hayatına göz atıldığında yine mut'anın uygulandığına şahit olmaktadır. Nitekim Abdurrahman b. Avf (ö. 32/652) karısını boşadı ve ona siyâhi bir cariyeyi mut'a olarak verdi. Hasan b. Ali (ö. 49/669) de hanımını boşadı ve mut'a olarak on bin dirhem verdi.²⁴

İlk olarak yukarıda zikrettiğimiz ayetleri ele aldığımızda, mut'a nafakasının zorunlu bir nafaka olduğu göze çarpmaktadır. Bakara 236. ayet ise, mut'a nafakasının mehir

²⁰ "Boşanan her kadın için mut'a vardır." Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir, *el-Muvatta'*, (Beyrût: Dâru ihyâi't-türasi'l-Arabî, 1985), "Talak", 46.

²¹ Cevniyye Arap kabilelerinden olup oraya nisbet edilerek bu kadına Cevniyye denilmiştir. İsmi üzerinde ihtilaf vardır. Esmâ bintü'n-Numan denilmiştir. Bu kadına Müsteîze de denilmektedir. Bk. Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, (Beyrût: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 2013), 16: 33

²² Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, (Kahire, Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye, 2004), "Talak" 3.

²³ Muvatta' "Talak", 45.

²⁴ Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Meâlimü't-Tenzil*, (Beyrût: Dâru İbn-i Hazm, 2002), 1: 142.

belirlenmemiş ve duhul olmamış kadın için vacip olduğunu ifade etmektedir. Ahzap 28. ve 49. ayetler ise, mut'a'nın mehri belirtilsin veya belirtilmesin, duhul olsun veya olmasın, bunların arasını ayırmayıp mutlak olarak gelmiştir. Birinci hadis, boşanan her kadın için mut'a nafakasının vacip olduğunu, ikinci hadis ise, mehri belirtilmiş duhul gerçekleşmeden boşanan kadın hariç olduğunu beyan etmektedir. Sahabe delili de mutlak olarak ifade edilmiş, duhul öncesi ve sonrası belirtilmemiştir. Ayet, hadis ve sahabe kavlini dikkate aldığımızda, kocası tarafından boşanan kadının mehri belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden boşanan kadın hariç diğer boşanmalarda, kadına mut'a nafakasının verilmesinin vacip olması, deliller açısından daha uygun olduğu kanaatimiz oluşmuştur.

1.4. Hikmeti

İslam dini, kadına daima yardımcı olmuş ve onu her durumda koruma altına almıştır. Diğer dinlerin, kanunların ve cahiliye devrinin örf ve adetlerinin vermediği bazı hakları, İslam dini kadına vermiştir. Sözelimi, bir kimse Hanefî mezhebine göre, kızını evlendirirken, kızının gönlü ve rızası olmadan evlendiremez. Kadına, beraberlik yaşanmadan ve halvet-i sahiha olmadan boşanması halinde, mehrin yarısının ödenmesi gerektiği, ayetlerde ve fıkıh kitaplarında geçmektedir. Duhulden sonra boşandığında ise kadının, hem nafakasının ödenmesi, hem de kocasının evinde ikamet ettirilmesi gerekmektedir. Hamile ise, çocuğunu doğuruncaya kadar kendisine nafaka verileceğini, emziriyor olması durumunda ise, çocuk emmeyi kesene kadar hadâne ücreti hak edeceğini âlimler bildirmişlerdir.²⁵ Tüm bu tafsilat, İslam dininin diğer bütün alanlarda olduğu gibi kadın hakları mevzuunda da ne kadar hikmetli ve vakıya uygun, aynı zamanda destek niteliği taşıyan kurallar öngördüğünün bir kanıtı mahiyetindedir.

Mut'a nafakasının başlıca hikmeti, kuşkusuz boşanmanın olumsuz etkisi altında kalan kadının mut'a verilerek gönlünün alınması, hüznüne bir nebze olsun ortak olunmasıdır. Diğer bilginlerin de dedikleri gibi, bundaki hikmet, boşanmanın verdiği soğukluk ve yalnızlığı telâfi etmektir. Sanki mana şöyledir: “Şayet Allah’a inanıyor, O’na güzelce itaat ediyorsanız, vereceğiniz bu geçimliği münasip ve maksada uygun şekilde verin.” (Bakara, 2/241)²⁶

²⁵ Kâsânî, Alâu'd-Dîn Ebû Bekir b. Mesud b. Ahmed *el-Bedâiu's-sanâi*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-ilmîyye, 2003), 5: 205; Abdulgânî b. Tâlib b. Hammâde el-Meydânî, *el-Lübâb*, (Dimeşk: Mektebetü'l-Umeriyye, 2003), s. 488.

²⁶ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, (Kâhire: Matbaatu'l-Menâr, 1932) 2: 429.

Reşit Rıza, mut'anın kadınlara verilmesinin hikmetini şöyle açıklamıştır: “Kocanın karısını boşaması sonucunda insanlarda oluşması muhtemel zarlardan biri de kadının iffetiyle ilgilidir; dolayısıyla ödediğı mut'a nafakasıyla kocası, boşadığı eşinin iffetine dair olumsuz yorumları ortadan kaldırmış olur. İnsanları kötü zandan uzak tutmayı düstür edinen müslüman bir koca, ödediğı mut'a nafakası ile kadının iffetli oluşuna şahitlik edilmesine vesile olur.”²⁷ Reşit Rıza ayrıca bu boşamanın kadının bir kusurundan dolayı değil, erkeğe mahsus bir mazeretten kaynaklandığını göstermektedir. Gerekçe olarak da şunu söylemektedir: Cenab-ı Hak bize, mümkün olduğu kadar insanların haysiyetlerini korumamızı emretmektedir. Böylece bu faydalandırmayı (mut'a vermeyi) yaralanan kalbe merhem gibi yaptı ki insanlar bunu duysun da şunu söylesinler: “Falan erkek, falan hanıma şöyle mal verdi. Onu sadece kendi mazereti ve kusuru sebebiyle boşadı. Koca boşadığı için üzgündür ve kadını takdir etmektedir. Bundan anlaşılıyor ki hanımda bir kusur görmemekte. Ondan en ufak bir şüphe de duymamaktadır.

Reşit Rıza, sahabe uygulaması ile ilgili şöyle bir rivayet nakletmektedir: rivayete göre, Hz. Resulullah'ın torunu Hz. Hasan, hanımlarından birine yirmi bin dirhem vermiş ve şöyle demiş: “ayrılan dosttan ufak bir hediye!”. Cenab-ı Hak, verilecek mut'a'nın takdirini mü'minlerin servet durumlarına havale etmiş, onu belirlememiş, fakat güzel olmasını istediğini de beyan etmiştir. Bakara Suresi'nin 236. ayetinde mut'a'nın güzel, 241. ayetinde ise, takvaya uygun olması gerektiğı vurgulanmıştır. Bunun hikmetini Reşit Rıza şu şekilde açıklamaktadır: malumdur ki nikâh kıyılmadan önce kadın ve erkek aileleri arasında bir tanışma ve sevgi oluşur, sonra kız istenir ve nikâh kıyılır. Koca zifaktan önce hanımını boşarsa, insanlar kadın hakkında zifaktan sonraki boşanmada beslemeyecekleri birtakım zanlar beslerler. Çünkü birlikte yaşamak, herkese birbirlerinin huylarını öğrenme fırsatı verir. Yani eğer boşama bir müddet evli kaldıktan ve duhulden sonra gerçekleşseydi, çevredekiler bu ayrılığı, mizaç, ahlâk ve davranış uyumsuzluğuna yoracaktı. Bu yüzden bazı âlimler duhul gerçekleşmemiş kadınların mut'asını vacip, duhul gerçekleşmişlerinkini müstahap saymışlardır.²⁸

Malum, Müslümanların en çok dikkat etmesi gereken ahlâk ilkelerinden biri de hüsn-ü zandır. Kişi, kendisi sù-i zan beslemekten kaçındığı gibi diğer insanların onun hakkında

²⁷ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, 2: 430.

²⁸ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-Menâr*, 2: 430.

sû-i zan besleyecekleri ortam ve zeminlerin oluşmaması için gerekirse bazı tedbirler almalı ve yanlış anlamaların önüne geçmeye uğraşmalıdır. (Hucurât, 49/12.) Eşlerin boşanması sonucunda insanlarda oluşması muhtemel zanlardan biri de kadının iffetiyle ilgilidir. Müslüman bir koca, kadının iffetini korumakla yükümlüdür. Dolayısıyla koca, ödediği mut’a nafakası ile kadının iffetli olduğuna şahitlik edilmesine vesile olur ve boşadığı karısının iffetine dair yapılabilecek olumsuz yorumları daha baştan ortadan kaldırmış olur.

1.5. Hükmü

Mut’a nafakasının hükmü, boşanmanın gerçekleşme şekline ve mehrin ifasına göre değişkenlik göstermekle beraber, genel olarak “vacip” addedilmektedir. Araştırmanın, “Mezheplerin Mut’a Nafakasına Yaklaşımı” bölümünde detaylıca ele alacağımız bu farklılıkları kısaca hatırlatmanın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

İmam Şâfiî’ (ö. 204/820) ye göre²⁹, mehrin tayin edildiği ve beraberliğin yaşanmadığı boşama hariç tüm boşamalarda mut’a nafakası vaciptir. İmam Mâlik’e³⁰ (ö. 179/795) göre ise, bütün boşamalarda mut’a nafakası müstehaptır. İmam Ebû Hanîfe³¹ (ö. 150/767) ve İmam Ahmed b. Hanbel’e³² (ö. 241/855), göre, mehri belirlenmemiş ve duhuldan önce boşanan kadın hariç, tüm boşamalarda mut’a nafakası müstehaptır.

Mut’a nafakası, sayacağımız boşanma biçimlerinden birinden dolayı gerekir: boşanma sebebi kadından kaynaklanmadığı durumlarda, mehri belirlenmiş ve duhuldan önce kadının boşanmasında, mehri hiç belirlenmemiş veya akitten sonra belirlenmiş olup duhuldan önce kadının boşanmasında, mehri belirlenmemiş ve duhuldan önce boşanmanın vâki olduğu durumlardaki ve herhangi bir boşanmada kadının alacağı mut’a nafakasıdır.³³

Mut’a nafakasından söz edebilmemiz için, mutlaka geçerli bir nikâhın olması şarttır. Eğer bir yerde mut’a nafakası hakkında açıklama yapılacaksa, geçerli olmayan bir nikâh üzerinden bu konuyu konuşmamız mümkün değildir. Mut’a nafakasında iki önemli ilke

²⁹ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni’l-muhtâc*, (Beyrût: Dâru’l-ma’rife, 1997), 3: 317-318.

³⁰ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilber, *Kitâbü’l-kâfi*, (Riyâd: Mektebetü’r-Riyâd, 1978), 2: 616.

³¹ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâi*’, 3: 544.

³² Ebû’n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ el-Haccâvî, *el-İknâ’ li-Tâlibi’l-İntifâ*’, (Riyad: İdâretü’l-Melik Abdülaziz), 3: 388.

³³ Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut’a)” 10: 452-453.

vardır. Birincisi, nikâh akdi esnasında mehrin belli olup olmaması, ikincisi ise ayrılığın duhul olmadan önce veya sonra olmasıdır. Bu iki temel ölçüt üzerinden konuyu incelediğimizde, altı boşanma şekli ortaya çıkmaktadır. Önce bu altı kısmı kısaca açıklayacak, ardından mut'a nafakasının üzerinde duracağız.

Karı-kocanın birbirlerinden duhulden önce veya sonra ayrılmalarını ve her iki durumda da mehrin çeşitli yönlerini göz önüne alarak, boşanmayı aşağıda belirteceğimiz kısımlara ayırabiliriz;

1- Boşanmanın duhulden önce olması halinde üç durum söz konusudur:

a-Mehir akit esnasında belirlenmiştir.

b-Mehir akitten sonra belirlenmiştir.

c-Mehir belirtilmeden ayrılık gerçekleşmiştir.

2-Boşanmanın duhulden sonra olması halinde de yine üç durum söz konusudur:

a-Mehir akit esnasında belirlenmiştir.

b-Mehir akitten sonra belirlenmiştir.

c-Mehir belirtilmeden ayrılık gerçekleşmiştir.³⁴

Yukarıda zikrettiğimiz boşanma durumlarında mut'a konusunu, Tefsir, Hadis ve İslam hukuku kaynakları üzerinde ele alacağız.

1.5.1. Tefsir Kaynaklarında Mut'a Nafakası

Mukâtil b. Süleyman'ın (ö. 150/767) Bakara 236. ayetin tefsirine dair açıklamalarına baktığımızda mut'a nafakasının ödenmesi hükmünün, eşlerin boşanma durumuna göre değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Mukâtil'e göre koca, nikâh akdinde mehir belirtmeden ve duhul olmadan önce karısını boşaması durumunda mut'a nafakasını ödemekle yükümlüdür. Mukâtil, bu ayetin Ensardan bir adamın Benî Hanîfe kabilesine mensup bir kadına nikâh kıyıp mehri belirtmeden boşaması hakkında indiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber, boşayan bu adama, boşadığın hanımına mut'a verdin mi? diye sordu. Adam, hayır, dedi. Cevabında Hz. Peygamber, “başındaki sarığın dahi olsa o kadına mut'a ver”

³⁴ Tanrıverdi, “İslam Hukukunda Boşanma Tazminatı (Mut'a)”, 10: 453-454/456.

demıştır. Mukâtil'e göre mehri belirttikten sonra duhul olmadan kişinin karısını boşaması durumunda ise ayetin amir hükmüne göre mehrin yarısını ödemesi gerekmektedir.³⁵

Mukâtil, Ahzap Suresinin, “Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin, size bir şeyler (mut'a) vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım” (Ahzap, 33/28.) mealindeki ayetini, duhul olsa dahi mut'a nafakasının ödenmesinin gerekliliğine dair delil olarak sunmuştur.³⁶

İlk dönem müfessirlerinden Yahya b. Sellâm (ö. 200/815) mut'a nafakasının ödenmesi hükmüne farklı yaklaşmıştır. Sellâm, mehrin belirtilmesi durumunda Ahzâp 28. ayetin, Bakara Suresi'nin 236. ayetiyle nesh edildiğini söylemiş; öte yandan mehrin belirtilmemesi durumunda, mut'a nafakasının ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mehri belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden koca karısını boşamışsa, kadına mut'a nafakası ödenmeden mehrin yarısının verilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yahya b. Sellâm tefsirinde, Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713)'den gelen rivayete de yer vermiştir. Rivayete göre, Bakara Suresi'nin 236. ayeti nazil olmadan önce Ahzap Suresi'nin 49. ayeti gereği boşanmış bütün kadınlara mut'a nafakasının verilmesi gerekmekte idi. Bakara Suresi'nin 236. ayeti nazil olunca, mehri belirtilmiş olanlara mehrin yarısı tayin edilmiş ve onlara mut'a nafakasının artık verilemeyeceği ifade edilmiştir.³⁷

İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) ise İbn Abbâs'ın (ö. 68/687) görüşünü nakletmiştir. İbn Abbâs'a göre, Kocanın, nikâh akdinden sonra mehri belirlemeden ve duhul olmadan karısını boşaması durumunda, maddî durumuna göre eğer zengin ise, bir hizmetçi veya dengini, fakir ise de, karısına sadece üç elbise vermekle yükümlüdür. İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivayette ise, en fazla verilmesi gereken mut'a nafakası bir hizmetçi iken, en az verilmesi gereken mut'a nafakası ise bir adet elbisedir.³⁸

Taberî, “Onlara faydalanacakları bir şeyler (mut'a) verin.” (Bakara 2/236.) ayeti hakkında, bu ayette zikredilen mut'a nafakasının vacip mi yoksa mendûp mu olduğu konusunda müfessirlerin çeşitli görüşler sunduklarını beyan etmektedir. Bazıları mut'a nafakasının vacip olduğunu ve hâkimin nasıl diğer borçlarının ifasına hükmetme yetkisi

³⁵ Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, (Beyrût: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 2002), 1: 200.

³⁶ Mukâtil, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, 5: 486.

³⁷ Yahya b. Sellâm, *Tefsîr'u Yahya b. Sellâm*, (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2004) 2: 727

³⁸ Râzî, *Meftâhu'l-gayb*, 6: 150.

varsa, boşayan adamın malından mut'a nafakasının alınmasına da hükmedeceğini ifade etmektedirler. Bu görüşte olan âlimler, hangi tür boşama olursa olsun, mutlak surette mut'a nafakası ödemenin vacip olduğunu ifade etmektedirler.³⁹ Nitekim Hasan-ı Basrî ve Ebü'l Âliye, "Boşanan her kadın için mut'a nafakası vardır. Duhul olsun veya olmasın, aynıdır. Mehir belirtmiş olsa bile durum değişmez." Ayrıca Taberî Hasan-ı Basrî'yle bir adam arasında geçen şu diyalogu nakleder: "Bir adam mehir belirledikten sonra hanımıyla aralarında duhul gerçekleşmeden onu boşarsa, bu kadına mut'a nafakası var mı?" diye soran birine cevaben Hasan-ı Basrî, "Evet, vallahi var." demiştir.⁴⁰

Bir diğer grup âlim ise mut'a nafakası, mehir belirlendikten sonra boşanan kadın hariç diğer boşanmalarda her kadın için vaciptir; mehri belirlendikten sonra ayrılan kadına ise mehrin yarısı vardır. Bu görüşü savunanlar, delil olarak Taberî'nin rivayetinde geçen İbn Ömer'in sözünü sunarlar. İbn Ömer, ilgili rivayette mehrin belirlenip, duhulün gerçekleşmediği kadın hariç, boşanan her kadına mut'a nafakasının vacip olduğunu ifade etmektedir.⁴¹

Bir diğer grup ise mut'a nafakasının, boşanan her kadın için bir hak olduğunu, ancak bazı boşamalarda mut'a nafakasına hükmedileceğini, bazılarında ise hükmedilemeyeceğini ifade etmiş ve bunun Allah ile o kişi arasında olan bir husus olduğunu söylemiştir. Bu grubun delilleri ise yine Taberî'nin rivayet ettiği Zührî'den gelen şu nakildir: "İki mut'a vardır; birini hâkim tayin eder, diğeri ise takva sahibi kimselere vaciptir. Her kim mehir belirtmeden ve duhul gerçekleşmeden hanımını boşarsa o kadına mut'a nafakası vermek vaciptir. Çünkü o kadına mehir yoktur. Kim de hanımını duhul gerçekleşip ve mehri belirttikten sonra boşarsa, o kimse üzerine mut'a nafakası vermesi bir haktır. Yani vermesi gerekir, fakat hâkim zorlayamaz."⁴²

Başka bir grup ise ne sultan ne de hâkimin, boşayan kocaya vermesi için belli bir mut'a nafakası tayin edebileceğini, bu nafakanın Allah tarafından sadece mendup kılındığını ve irşad olarak beyan edildiğini ifade etmektedir.⁴³

³⁹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 2014), 2: 546.

⁴⁰ Taberî, *Câmiu'l beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 547.

⁴¹ Taberî, *Câmiu'l beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 547.

⁴² Taberî, *Câmiu'l beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 548.

⁴³ Taberî, *Câmiu'l beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 549.

Kendisine mehir belirlenmiş olanların dışındakilere mut'a nafakasının vacip olmasına gelince, onlar bunu şu şekilde gerekçelendirdiler: “Onlara faydalanacakları bir şeyler (mut'a) verin. Bu Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) ayetinden Allah Teâlâ'nın istisna ettiği kadınları hariç tutmak gerekir. Çünkü bir sonraki ayette Allah Teâlâ “Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur.” (Bakara 2/237.) buyurmuştur. Bu ayet, zikredilen görüş sahiplerine göre mehri belirlenmiş olan kadınlara mehrin yarısının verileceğine delildir. Çünkü bundan önceki ayette Allah Teâlâ, mehri belirlenmemiş olanlara mut'a nafakasını vacip kılmıştır; hal böyle olunca mehri belirlenmiş kadınlara sadece mehirlerinin yarısının ödenmesinin vacip olduğu anlaşılmış olur.

Taberî'nin şahsi tercihi ise “Boşanan her kadına mut'a nafakasının vacip olduğu” görüşünü benimseyenlerin görüşüdür. Zira Allah Teâlâ, “Onlara faydalanacakları bir şeyler (mut'a) verin. Bu Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) buyurmaktadır. Görülüyor ki burada, “boşanan her kadının” kastedildiği açıktır ve mut'a nafakası onlardan bazısına özel kılınmamıştır. Hiç kimsenin, manası ayan beyan açık olan ayeti alıp, özel ve bâtinî bir yorumla çevirme hakkı yoktur. Taberî “Aksi görüşte olanlar kendisine güveneceğimiz bir delil getirirse, ancak o zaman amel edeceğini ifade etmektedir.”⁴⁴

Taberî, kadının mehir hakkı olduğu gibi mut'a nafakası hakkı da vardır. Kadın ibra etmedikten sonra kocadan yükümlülüğü düşmez ve koca ödemek zorundadır. Bir malı varsa malından ödenir. Şayet malı yoksa ve ödemeye yanaşmazsa hapsedilir.⁴⁵

Haneî müfessirlerden Cessâs (ö. 370/980), Bakara Suresi'nin 236. ayetini tefsir ederken mut'a nafakasını geniş bir şekilde ele almıştır. Biz de araştırmamızda özet olarak Cessâs'ın görüşlerine yer vermenin isabetli olacağı kanaatindeyiz.⁴⁶

Cessâs, ilk etapta mut'a nafakasının vucubiyetini ele alarak konuyu açıklığa kavuşturmaya özen göstermiştir. Selef-i salihîn ve fukahâ, mut'a nafakasının vucûbiyeti konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hz. Ali'den gelen bir rivayette, “Her boşanan kadın için mut'a nafakası vaciptir.” ifadesi yer almaktadır. İbnü's-Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) de aynı görüşü savunmuştur. Abdullah b. Ömer (ö. 73/692) ise kendisine mehir

⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 549.

⁴⁵ Taberî, *Câmiu'l beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*, 2: 550.

⁴⁶ Ebû Bekr Ahmet b. Ali er-Râzi el-Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, (Beyrût: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1994), 1: 518.

belirlenmiş ve duhul gerçekleşmemiş kadın hariç -zira böyle bir kadına mehrin yarısı vardır- bütün boşanan kadınlara mut'a nafakasının verileceğini savunmuştur..⁴⁷

Kâdî Şüreyh'e (ö. 80/699) mut'a nafakası hakkında sorulduğunda cevaben, "Takvalı olmaktan geri durma!" demiştir. Soruyu soran kişi "Ama benim buna ihtiyacım var." deyince, "O zaman iyilik edenlerden olmaktan geri durma!" diye cevap vermiştir. Kâdî Şüreyh'in bu tutumu mut'a'nın vacip olmadığını fakat mut'a vermenin de güzel bir davranış olduğunu beyan etmektedir.

Saîd b. Cübeyr'e "mut'a nafakası vacip mi?" diye sorulduğunda "Hayır sadece takvalı kimselere vaciptir." diye cevap vermiştir.

Cessâs'ın aktardığına göre Sevrî (ö. 161/778), Hasan b. Salih, (ö. 168/784) İmam Evzâî'nin (ö. 157/774) görüşüne göre "duhul olmadan ve mehir tayin etmeden önce boşanan kadına mut'a nafakası vermek vaciptir. Eğer duhul olduysa, erkeğin mut'a nafakası vermesi güzel olur. Fakat mut'a nafakası vermeye zorlanmaz."

İbn Ebî Leyla (ö. 83/702) Ebu'z-Zinâd (ö. 130/748) ve Leys b. Sa'd'a (ö. 175/791) göre mut'a nafakası vacip değildir. Kişi dilerse verir dilerse vermez, kişi mut'a vermeye zorlanmaz. Bunlar, boşamadan önce birlikteliğin olup olmaması hususunda hiçbir şekilde ayrıma gitmemişlerdir. Bu kişiler, mut'a nafakasının güzel bir şey olduğunu, fakat kimsenin mut'a nafakası verilmeye zorlanamayacağı görüşünü savunmuşlardır..⁴⁸

Cessâs, mut'a nafakasının vacip oluşunu savunan görüşün delillerin Bakara 2/236, 241 ve Ahzap 33/49. ayetlerinin olduğuna işaret eder..⁴⁹

Sa'lebi ise (ö. 427/1035) Bakara Suresi'nin 236. ayetinin yorumunda müfessirlerin, kişinin bir kadınla mehir belirtmeksizin nikâh kıyması ve akabinde duhul gerçekleşmeden boşaması durumunda, kadına sadece mut'a nafakasının ödenmesinin gerekli olduğu konusunda ittifak ettiklerini belirtmiştir. Bunun dışında kalan boşamalarda ise âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. Hasan-ı Basrî, Saîd b. Cübeyr (ö. 94/713) Ebü'l-Âliye ve Taberî'nin (ö. 310/923) benimsemiş olduğu yaklaşıma göre eğer boşanma kadın tarafından oluşan bir sebepten dolayı olmamışsa, mut'a nafakası vaciptir. Hâkim, kocanın malından diğer borçların ödenmesi gibi mut'a nafakasının ödenmesine de hükmeder; boşanmanın kadının talep etmesi üzerine gerçekleştirilmesi durumunda ise kadının mehir isteme ya da mut'a

⁴⁷ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1: 518.

⁴⁸ Muhammed b. Ahmed b. Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, (Beyrût: Dâru'r-risâle, 2015), 551.

⁴⁹ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1: 519.

nafakası isteme hakkı yoktur.⁵⁰ Abdullah b. Ömer, Nâfi', Atâ ve Mücahid'in benimsemiş olduğu diğer görüşe göre ise kendisine mehir belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden boşanmış kadınların dışındaki⁵¹ bütün kadınlara mut'a nafakası vermek vaciptir.⁵²

Mâverî (ö. 450/1058), Bakara süresinin 236. ayetinde geçen “mehir de belirlememiş olursanız” cümlesine dair iki görüş olduğunu belirtmiştir. Birinci görüşe göre “mehir belirlememiş olursanız” cümlesinden kastedilen anlam zahirî manasıyla olduğu gibi kabul edilirken (kadınların mehirlerini belirlememiş olursanız), şeklindedir. Diğer görüşe göre ise dilbilgisi kurallarının izin verdiği bir hazfın meydana geldiği iddia edilmiştir. Söz konusu ayette “belirlemiş” kelimesinin hazfedildiği ve “belirlememiş” kelimesinin “belirlemiş veya belirlememiş olursanız” anlamında kullanıldığı ifade edilmiştir. Ayette geçen “ferîza” kelimesi ise mehir anlamındadır.

Mâverî, “...zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin...” (Bakara 2/236.) ayetiyle ilgili olarak, kocanın maddî durumuna göre kadınların faydalanacağı bir şeyler vermesinin vacip olduğunu bildirmiştir.⁵³

Mâverî ayetin son kısmı olan “onlara makul ve gönül alıcı bir şeyler versin, iyiler için bu bir borçtur.” Bu ayet ile ilgili yorumlarda ise mut'a nafakasının hükmüne dair dört farklı görüşün olduğunu ifade etmiştir.

1-Hasan-ı Basrî (ö. 110/728) ve Ebü'l-Âliye (ö. 90/709)'ye göre mut'a nafakası, her boşanan kadın için vaciptir.

2-İbn Ömer (ö. 73/692) ve Saîd b. Müseyyeb'e göre ise, mut'a nafakası birleşme olmadan boşanan kadın için vaciptir.

3-İmam Şâfiî'nin kavli-i kadimine göre ise mut'a nafakası mehri belirlenmeyen ve duhul'un gerçekleşmediği kadın için vaciptir.

⁵⁰ Ebû İshâk Ahmet b. Muhammed b. İbrahim es-Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, (Cidde: Dâru't-Tefsîr, 2015), 6: 312; Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan el-Karnâtî el-Endulûsî, *el-Bahru'l-Muhîr*, (Beyrût: 2015), 4: 242-243.

⁵¹ Mehri belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden boşanma meydana gelmişse o kadına mehrin yarısı olduğu hususunda ittifak vardır. (Bakara 2/236).

⁵² Sa'lebî, *el-Keşfu ve'l-Beyân*, 6: 313.

⁵³ Ebü'l Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, ts), 1: 305.

4-Kâdî Şüreyh (ö. 80/699) ve Hakem'e (ö. 50/670) göre ise mut'a nafakası vacip değil menduptur.⁵⁴

Begavî (ö. 516/1122) ise nikâhı akdedilmiş ancak mehri tesmiye edilmemiş ve duhul öncesi kocası tarafından boşanan kadına mut'a nafakasının ödenmesinin vacip olduğunu bildirmiştir. Şayet kadın mehri belirlenip duhul gerçekleşmeden önce boşanmış ise, âlimlerin birçoğuna göre, kocanın kadına mut'a nafakası ödenme zorunluluğu yoktur. Mut'a nafakasının yerine âyetin âmir hükmü gereği sadece mehrin yarısının ödenmesi gerekmektedir. Duhul olduktan sonra boşanan kadın hakkında ise âlimler farklı görüşler belirtmişlerdir. Ehli Re'y'e göre, mehri belirlenmeden ve duhul gerçekleşmeden boşanan kadının dışında hiçbir kadının mut'a nafakası hakkı yoktur, zira duhul gerçekleştikten sonra boşanan kadının mehir hakkı vardır. Abdullah b. Ömer, Atâ (ö. 114/732), Mücâhid b. Cebr, (ö. 103/721) Kâsım b. Muhammed'e (ö. 107/725) göre ise kadın, "Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." (Bakara 2/241.) ayetinden dolayı mut'a nafakasını hak eder. Zira kadının mehri hak etmesi evlilikten doğan bir haktır. Mut'a'nın gerekmesi ise ayrılığın yüklediği olumsuz ruh halinden doğan bir haktır. Mehri belirtilmiş fakat duhul gerçekleşmemiş kadın hariç bütün boşamalarda kadın için mut'a nafakası vardır. Diğer bir rivayete göre ise Abdullah b. Ömer, mehri belirlenmiş fakat kocasıyla beraber olmamış kadın hariç -çünkü ona mehrin yarısı vardır- bütün boşanan kadınların mut'a hakkı vardır, görüşünü benimsemektedir.⁵⁵

İmam Zührî'ye göre ise iki mut'a vardır; ilkinde hâkim hükmeder, diğerine karışmaz, o Allah ile kul arasındadır. Hâkimin hükmüne konu olan mut'a, mehir belirtilmeyip duhulden önce kocası tarafından boşanan kadına ödenen miktarıdır. Bunun hükmünü şu ayetten çıkarmıştır: "Onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin; iyiler için bu bir borçtur." (Bakara 2/236.) Allah ile kul arasında olan mut'a'ya gelince, o da duhul gerçekleştikten sonraki boşamadır. Allah Teâlâ, "Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." (Bakara 2/241.) buyurmaktadır.

Hasan-ı Basrî ve Saîd b. Cübeyr'e göre ise her boşanan kadın için mut'a nafakası alma hakkı vardır. Boşama ister mehir konuşulmadan ve duhul olmadan önce olsun, ister mehir belirlenip duhul gerçekleştikten sonra olsun sonuç değişmez. Bu kanaatte olanlar şu

⁵⁴ Mâverdî, *en-Nüket ve'l-Uyûn*, 1: 306.

⁵⁵ Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 1: 142.

ayetle istidlalde bulunmuştur: "Onlara bir şeyler (mut'a) vererek memnun ediniz ve güzellikle boşayınız." (Ahzap 33/49.) "Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızâsını gözetenlerin borcudur." (Bakara 2/241.)

Begavî, mut'a nafakasının vacip olmayıp mendup olduğuna dair şöyle bir olay aktarır; rivayete göre bir adam karısını duhulden sonra boşamış, kadın da Kâdî Şüreyh'e gelip davacı olmuştur. Kâdî Şüreyh davalı adama dönerek, "İyilik edenlerden ve takvalı kimselerden olmaktan geri durma!" dedi ve adamı mut'a nafakası vermeye zorlamadı. Begavî'ye göre Kâdî Şüreyh'in bu tutumu, mut'a nafakasının vacip olmayıp mendup olduğuna bir işarettir.⁵⁶

Fahreddîn Râzî (ö. 606/1210) ise mut'a nafakasını birkaç açıdan ele almıştır. "Onlara faydalanacakları bir şeyler (mut'a) verin." (Bakara 2/236.) ayetinin tefsirinde şunları söylemektedir: "Allah Teâla, beraberlik yaşanmadığı ve mehir belirlenmediği sürece, mehrin gerekli olmadığını beyan etmiştir. O kişiye mut'a'nın vacip olduğunu belirtmiştir." Râzî, konuyla ilgili birkaç hüküm olduğunu iddia etmektedir. Öncelikle boşanan kadınların, duhul gerçekleşmeden önce ve duhulden sonra olmak üzere iki kısımda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Duhul'un gerçekleşmiş olduğu boşamada, mehir belirlenmediyse, kadına mut'a ödemesi yapılmasının gerekli olduğunu belirtirken; mehrin belirlenmesi durumunda ise, kadına mut'a nafakasının ödenmesinin zorunlu olmadığını ifade etmiştir. Zira ilgili ayette, kadına mehrin yarısının tayin edildiğini, mut'a nafakasından ise ayette bahsedilmediğini, dolayısıyla mut'a nafakası vacip olsaydı, Allah Teâla'nın mut'a nafakasına da ilgili ayette yer vereceğini beyan etmiştir.⁵⁷

Râzî, akabinde mehri belirtilmeyen kadınla ilgili olarak İbn Ömer'in, "Duhul gerçekleşmemiş ve mehri de belirtilmeden boşanmış her kadın için mut'a nafakası vaciptir." sözlerini de tefsirine eklemiştir. Mehri belirlenen kadına ise mehrin yarısının ödenmesi gerektiğini ifade etmiştir.

İkinci meseleye gelince Râzî, Kâdî Şüreyh, Şa'bî (ö. 104/722) ve Zührî'nin de benimsemiş olduğu görüşe göre, mut'a nafakası mehri belirtilmemiş ve duhul olmamış kadın için mutlak surette vaciptir. Medineli Fukahâ-i Seb'a'dan⁵⁸ gelen bir rivayete göre ise mut'a

⁵⁶ Begavî, *Meâlimü't-tenzil*, 1: 142.

⁵⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 6:149.

⁵⁸ Fukahâ-i Seb'a, yedi fakih demektir. Bu kişiler Medine'de fetva veren meşhur kimselerdir. İsimleri ise Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Saîd b. Müseyyeb, Ubeydullah b. Abdullah, Hârice b. Zeyd, Süleyman b. Yesâr ve Kâsım b. Muhammed b. Ebû Bekir, Ebû Bekir b. Abdurrahmandır. Bk. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebû Bekir, *İ'lâmü'l-muvakkîîn*, (Riyad: Dâru İbni'l-Cevziyye, 2002) 2: 41.

nafakası vacip değildir.⁵⁹ Fukahâ-i Seb'a, görüşlerine delil olarak Bakara Suresi'nin 236. ayetindeki "...onlara faydalanacakları bir şeyler (mut'a) verin." ifadesini göstermişlerdir.⁶⁰

Orta dönem tefsir âlimlerinden Endülüslü Kurtubî, (ö. 671/1273) mut'a nafakasını geniş bir şekilde incelemiş, Bakara Suresi 236. ayetini maddeler halinde izah etmiştir.

Kurtubî, Allah Teâlâ'nın "...gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin." ayetini İbn Ömer, Ali b. Ebi Talib (ö. 40/661), Said b. Cübeyr, Ebû Kılâbe (ö. 104/722), Katâde (ö. 117/735), Dahhâk b. Müzâhim (ö. 105/723), mut'a nafakasının verilmesinin vacip olduğuna hamletmişlerdir. Fakat Ebû Ubeyde (ö. 18/639), Mâlik b. Enes (ö. 179/795) ve talebeleri, Kâdî Şüreyh ve diğer âlimler mut'a'nın mendup olduğunu ifade etmişlerdir.⁶¹

Mut'a nafakasının vacip olduğunu savunanlar "Emir vucûbu gerektirir." kaidesinden hareketle mut'a nafakasının vacip olduğunu belirtmişlerdir. Mut'a nafakasının vacip olmadığını savunanalar ise "İyiler için bir borçtur." (Bakara 2/236.) ve "Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." (Bakara 2/241.) ayetlerini delil getirerek mut'a nafakasının mendup olduğunu ifade etmişlerdir. İkinci görüş sahipleri birinci görüşe itiraz etmiş ve görüşlerini, "Mut'a nafakası vacip olacak olsaydı "İyi kimseler için bir borçtur" denmez, "Bütün mü'minlere gerekir." denirdi, teziyle temellendirmişlerdir.⁶²

Birinci görüşün yani mut'a nafakasının vacip olduğunu savunanların delilleri daha tutarlıdır. Çünkü "Mut'a nafakası verin." (Bakara 2/236.) emri geneldir. Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi emredilirken temlik lâmı ile (boşanmış kadınlara) izafe edilmiş olması, mendup olmasından ziyade vacip olmaya delalet eder. "Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur." (Bakara 2/241.) ifadesi ise mut'a nafakasının vacip olma ihtimalini güçlendirmiştir. Çünkü herkesin şirkten sakınma ve günaha düşme hususlarında Allah'a karşı takvalı olması gerekmektedir.⁶³

Kurtubî, mut'a nafakasının kimlere verilmesi gerektiğinden bahsetmektedir. Âlimler, "Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verin." ayetindeki (onlara) zamirinden hareketle, aşağıda alıntıladığımız gibi farklı görüşler beyan etmişlerdir.⁶⁴

⁵⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 6: 149.

⁶⁰ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 6: 150.

⁶¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el- Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 2006), 4: 162.

⁶² Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 162.

⁶³ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 162.

⁶⁴ Kurtubî, *el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 163.

Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Hasan-ı Basrî, Ahmed b. Hanbel Atâ (ö. 114/732) ve re'y sahiplerine göre: mut'a nafakasının duhul olmadan ve mehir belirtilmeden boşanan kadına verilmesi vaciptir. Diğer boşamalarda ise sünnettir.⁶⁵

İbnü'l-Kâsım (ö. 191/806) ise feshedilmiş nikâhta kadının mut'a nafakası alamayacağını iddia etmiştir.⁶⁶ İbn Vehb'in (ö. 197/813) İmam Mâlik'ten rivayet ettiğine göre kendisine boşanma muhayyerliği verilen bir kadın için mut'a nafakası hakkı doğacağını ifade etmiştir.

Kurtubî, bir kimsenin boşamış olduğu eşinin mut'a nafakası hakkı olduğunu bilmemesi ve daha sonra öğrenmesi durumunda aradan yıllar geçse dahi mut'a nafakasını boşamış olduğu hanımına -yeniden evlenmiş olsa dahi- ödemesi, eğer kadın bu süre içinde ölmüşse mirasçılara vermesi gerektiği belirtilmektedir. Bu görüşü İbnü'l-Mevvâz (ö. 269/883), İbnü'l-Kâsım'dan rivayet etmiştir. Asbağ b. el-Ferec (ö. 225/840); kadının ölmesi halinde kocaya bir şey gerekmeceğini, çünkü mut'a nafakasının kadını teselli etmek için vacip kılındığını ve ölümle bu illetin son bulduğunu ifade etmiştir. Birinci görüşe göre yani; (bir kimsenin boşamış olduğu eşinin mut'a nafakası hakkı olduğunu bilmemesi ve daha sonra öğrenmesi durumunda aradan yıllar geçse dahi mut'a nafakasını boşamış olduğu hanımına -yeniden evlenmiş olsa dahi- ödemesi) mut'a nafakası, kadının hakkıdır ve zimmetine sabit olmuştur. Kendisi öldükten sonra diğer miras hakları gibi mirasçılara intikal eder. Bu da mezhepte mut'a'nın vacip olduğuna işaret eder. Kurtubî, Bakara 2/241. Ayeti Âlimlerin farklı yorumladıklarını ileri sürmüştür: Ebû Sevr, "Bu ayet muhkemdir." demiş ve mut'a nafakasının boşanan her kadın için bir hak olduğunu ifade etmiştir. Aynı şekilde Saîd b. Cübeyr, boşanan her kadının mut'a nafakasını hak ettiğini beyan etmiştir. İmam Şâfiî'nin bu ayet için söylediği iki görüşten biri de böyledir.⁶⁷ İmam Mâlik'e gelince O, "Boşanma bir veya iki defa olsun, duhul olsun veya olmasın, mehir belirlenmiş olsun veya olmasın, o boşanmış kadınların mut'a nafakası alma hakları vardır." demiş; ancak mehri belirlenmiş ve beraberlik olmadan boşanmış kadını istisna ederek, böyle bir kadına mehrin yarısının verileceğini ifade etmiştir. Fakat bu ödemededen sonra artık kadının mut'a nafakasını isteme hakkı yoktur. Eğer mehir belirlenmemiş olsaydı bu kadın için mut'a hakkı doğmuş olacaktı.

⁶⁵ Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ân'i'l-Azîm*, (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1983), 1: 288; Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 163;

⁶⁶ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 163.

⁶⁷ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 167.

İbnü'l-Kâsım, mut'a ister mehri misilden fazla olsun isterse az olsun, kendisi için belirli bir miktar belirlenemeceğini ifade etmektedir.⁶⁸

Suyûtî (ö. 911/1505), Saîd ibnü'l-Müseyyeb'den bir hadis neklederek mut'a'nın vacip olduğuna işaret etmektedir. Saîd ibnü'l-Müseyyeb: Allah Teâla Bakara 237. ayeti

وَإِنْ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ⁶⁹

Bakara 241. ayet'in⁷⁰ وَلِلْمُطَلَّاقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ nesh ettiğini ve mut'a'nın vacip olduğuna kanaat getirmektedir.⁷¹

Alî el-Kârî (ö. 1014/1605) Allah Teâla kadınlara boşandıklarında mut'a nafakasını kendilerine bir teselli mahiyetinde vacip kılmıştır. Bunu, o kadınların ayrılık kasvetine katlanabilmeleri ve onlara iki belanın (ayrılık ve mahrumiyet) katlanmaması için vacip kılmıştır.⁷²

Şii müfessir Tabatabâî (1904-1981) Bakara, 2/236. ayetinin tefsirinde, “Mehir belirlemediğiniz takdirde boşadığınız kadınlara örfe uygun mut'a nafakası verin.” ifadelerini kullanmaktadır. Bu sözlerinden anlaşılmaktadır ki O, ilgili ayetin sadece mehri belirlenmemiş kadınlar için geçerli olduğu fikrindedir. Mehri belirlenmeden boşanan kadınlara verilecek bu miktarın mendup olduğuna dair delilleri ise ayetin devamında gelen “...iyiler için bu bir borçtur.” sözüdür. Madem bu hüküm iyilik edenler üzerine bir borçtur, iyilik ise vacip değildir. Dolayısıyla mut'a nafakası da müstehap olup vacip değildir. Ancak Tabatabâî, bu değerlendirmesinin peşine şunu da eklemektedir: Ne var ki ehl-i beyt kanallarından gelen naslar, mut'a nafakasının hükmünü vacip olarak nitelemektedir. Belki de bunun kanıtı, “Boşanma iki defadır. Sonra ya iyilikle tutmak ya da güzellikle bırakmak gerekir.” ayetidir.

Tabatabâî tüm bunlara ilaveten, bu ayetten hareketle, iyilikle bırakmanın, kadınları boşayanlar için zorunlu bir tavır olduğunu ifade etmektedir. Böyle yapanların “muhsinler”

⁶⁸ Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 208.

⁶⁹ Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur.

⁷⁰ Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.

⁷¹ Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr fî't-tefsîri bi'l-me'sûr*, (Kâhire: Merkezu hecer li'l-buhûs, 2003), 3: 113

⁷² Ali el-Kârî, *Envâru'l Kur'ân ve Esrâru'l Furkân*, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmîyye, 2012), 1: 214.

olduğunu, dolayısıyla adı geçen “mut’a nafakası”nın, bu ayet-i kerimeye göre, kadınları boşayanlar üzerine bir borç olduğunu eklemektedir.⁷³

Muhammed Reşit Rıza, (ö. 1935) “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut’a) verilmesi, Allah’ın rızâsını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) ayetinin tefsirinde ise “Burada geçen hüküm, âm yani genel bir hükümdür. Dolayısıyla mut’a konusu boşanmış olan her kadın için geçerlidir; bu durumdaki bütün kadınların bundan faydalanmaları vacip olur.” açıklamasını yapmaktadır.⁷⁴

Ayrıca kendileriyle duhul olmaksızın ve haklarında bir mehir durumu da tespit edilmeksizin boşanmış olan kadınların, bu ayet uyarınca bir şeyler verilmek suretiyle faydalandırılmaları ve memnun edilmelerinin emredildiğini de belirtmektedir. Bu itibarla söylemek gerekir ki mut’a yani boşanmış kadını memnun etme vazifesi, erkeğin malî durumu çerçevesinde değerlendirilir. Bu da gücün üzerinde veya altında bir talepte bulunulamayacağı anlamına gelir. Reşit Rıza, sözüne devamla yukarıda meali geçen Bakara Suresi 236. ayetin, henüz duhul olmadan boşanıp ayrılan ve aynı zamanda bir mehir de belirlenmemiş olan kadınları ilgilendirdiğini ifade etmiştir.

Tüm bu izahat, mut’a nafakasının yani kadını belli birtakım şeylerle memnun etme hususunun, boşanmış olan bütün kadınlar için meşru kılınmış olduğunu beyan etmektedir. Bu hükmün İbn Abbâs, İbn Ömer, Cabir b. Zeyd (ö. 93/711), Said b. Cübeyr (ö. 94/713), Ebü’l Âliye (ö. 90/709), Hasan-ı Basrî ve İshak b. Râhûye (ö. 238/853)’den rivayet olunduğu ifade edilmektedir. Bu bilginler, bahsi geçen ayetin umûmî sîga ifade etmesine bakarak bunu delil gösterdikleri gibi, Yüce Allah’ın Ahzap Suresinin 28. Ayetini delil olarak sunmuşlardır. Çünkü Peygamber (sav), hanımlarıyla beraberlik yaşadığına göre onlara zaten mehir vermesi gerekiyordu.

Reşit Rıza, Bakara 2/241. ayetini mut’a nafakasının vucûbiyetine delil olarak sunmakta ve eklemektedir: Bu ayette geçen “müttakîler” kavramını “şirkten sakınan, uzak duranlar” şeklinde tefsir edenler de olmuştur. Yahut bu mutlak manada her bir mümin üzerinde bir hak, yerine getirmesi gereken bir görevdir. Meğerki mehre hak kazanmış olduğu sabit olmuş olsun. Buna, Kur’ân örfüne göre mut’a yani faydalandırma ismi verilir. Bu durumda ayet, diğer ayetlerin bir değerlendirmesi, bir özeti demektir.

⁷³ Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el Mîzân fî tefsîru’l-Kur’ân*, (Beyrût: Müessesetü’l-â’le lilmetbûât, 1997), 2: 249.

⁷⁴ Reşid Rıza, *Tefsîru’l-Menâr*, 2: 451.

Reşit Rıza burada şunun kastedildiğini ifade etmektedir: “Boşanmış olan her bir kadın için kendisiyle faydalanılabilecek mut’a vardır. Nitekim kadınların mehr-i müsemmaları (belirlenmiş mehirleri) de bu bağlamda ele alınır. Reşit Rıza, bu konuda en ihtiyatlı görüş ve orta yolun; mut’anın mehir dışında bir faydalandırma olduğu yani mut’anın ayrı, mehrin ayrı şeyler olduğu görüşü olarak tesbit etmiş ve böyle değerlendirilmesinin daha uygun olacağını ifade etmiştir. Yine O, eğer bir kadın mehir alamıyorsa, ona bir mut’a yani kendisini memnun edecek bir şeyler verilmesi gerektiğini ve bunun vacip olduğunu beyan etmiştir. Zaten belirlenmiş bir mehri olanlar için ayrıca mut’a vermenin vacip değil, mendup olduğu görüşünü savunmaktadır.”⁷⁵

Tâhir b. Âşûr, (1879-1973) *et-Tahrir ve’t-Tenvir* adlı eserinde Bakara Suresi’nin 236. ayetinin tefsirinde “Onlara faydalanacakları bir şeyler (mut’a) verin.” ayetinin zahiri manasının vucûp ifade ettiğini bahsetmiştir. Çünkü O’na göre hem buradaki emir sigası, hem de “...iyilik edenlere bir borçtur.” (Bakara 2/241.) ve “...takva sahipleri üzerine bir borçtur.” “yükümlülüktür” (Bakara 2/241.) ifadeleri, vucûbu te’kid etmek içindir.⁷⁶

1.5.2. Hadis Kaynaklarında Mut’a Nafakası

Mut’a nafakası, tefsir ve fıkıh kaynaklarında yer aldığı gibi hadis kaynaklarında da yer almıştır. Fıkıh kitaplarının temel kaynağı, ayet ve hadislerdir. Bu başlıktaki yol haritamız, konuyla alakalı hadisleri serdedip daha sonra aktardığımız bu hadisleri, hadis şârihleri’nin bu konu hakkındaki görüşlerine yer vereceğiz.

Birinci hadis: “Boşanan her kadın için mut’a nafakası vardır.”⁷⁷

İkinci hadis: Buhârî’nin rivayet ettiği “Cevniyye hadisi”⁷⁸

Üçüncü hadis: “Boşanan her kadın için mut’a nafakası vardır, ancak nikâhta mehri belirtilmiş ve duhul gerçekleşmeden boşanan kadın hariç, çünkü ona mehrin yarısı vardır.”⁷⁹

⁷⁵ Reşid Rıza, *Tefsîru’l-Menâr*, 2: 453.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed et-Tahir b. Muhammed b. Muhammed b. Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, (Tunus: Dâru’t-Tunus, 1984), 2: 461.

⁷⁷ İbn Mâlik, *el-Muvatta’* “Talak”, 46.

⁷⁸ Buhârî, “Talak” 3.

⁷⁹ Muvatta’ “Talak” 45.

Dördüncü hadis: “Fatma bint Kays hadisi: Ebû Amr, Fatma bint Kays’ı üç defa boşadıktan sonra Yemen’e gitti. Fatma bint Kays’a bir şeyler vermesi için Ayyâş bin Ebî Rabîa’yı vekil ta’yin etti. Ayyâş, Fatma bint Kays’a az bir nafaka gönderdi. Fatma bint Kays bu durumdan hoşlanmadı. Ayyâş ise Fatma bint Kays’a: ‘senin bizde ne bir alacağın ne de sana oturtacağımız bir ev vardır’ dedi. İşte Hz. Peygamber ‘burada sorabilirsin’ dedi. Fatma bint Kays, Ayyâş’ın söylediklerini Hz. Peygambere aktardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “Ebû Amr’ın sana ne bir nafaka borcu var ne de seni evinde oturtturmak zorunda değildir. Ancak sana mut’a verirler. Onların evinden çık.” buyurdu. Bunun üzerine Fatma bint Kays: Ümmü şerîk’in yanına mı gideyim? Diye Hz. Peygambere sordu. Hz. Peygamber de onun evine gelen giden çok olur. Sen âmâ olan Abdullah İbn Ümmi Mektûm’un yanında kal. Çünkü onun yanına giren çıkan az olur.” buyurdu.⁸⁰

Tahâvî (ö. 321/933) Fatma bint Kays hadisi’nin şerhinde: bu hadis mut’a’nın hem vacip olmasına hem de mendup olmasına ihtimali vardır. Tahâvî biz bu konuyla ilgili ayetleri biraz araştırdığımızda şunu gördük: Allah, Kur’ân’da mut’a nafakası ile alakalı üç ayet zikretmektedir.

1- “وَالْمُطَّلَقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ”⁸¹

2- “مَتَاعاً بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ”⁸²

3- “لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتَّعُوهُنَّ”⁸³

Yukarıda zikrettiğimiz bu ayetler, Bakara 180’deki şu ayet’e benzerliği muhtemeldir.

“كَتَبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ لِلْأُولَادَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ”⁸⁴

Bu ayetten vasiyet’in mendup ve teşvik için olduğu anlaşılmaktadır. Kocasından boşanan bütün kadınları (duhul olsun veya olmasın) kapsamakta olup, mut’a’nın vucûbiyetini ifade etmemektedir. Bu ayette ki “حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ” kelimesinden vasiyetin

⁸⁰ Ebû Ca’fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-Âsâr*, (Beyrût: Müessesetü’r-risâle, 1994), 7: 56.

⁸¹ “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut’a) verilmesi, Allah’ın rızâsını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.).

⁸² “onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut’a) verin; iyiler için bu bir borçtur.” (Bakara, 2/236.).

⁸³ “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Onlara makul gönül alıcı bir şeyler (mut’a) verin.” (Bakara, 2/236.).

⁸⁴ “Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı.” (Bakara, 2/180).

mendup olduğu anlaşılıyorsa, Bakara 236 ve 241'deki ayetlerden de mut'a nafakasının mendup olduğunu anlayabiliriz.⁸⁵ Buna delil olarak da Hz Ali'den gelen sahabe delilidir. "Kocası tarafından boşanan her kadına mut'a nafakası gereklidir"⁸⁶ rivayetidir. Bu hadis kocanın mut'a nafakası ödemesinin mendup olduğuna ihtimali olduğu gibi İbn Ömer'den gelen rivayette olduğu gibi⁸⁷ bazı boşamalarda vucûbiyetine de ihtimallidir. Delilleri biraz inceledikten sonra vacip olan mut'a'nın, duhuldan sonra olduğunu tespit ettik.⁸⁸ Tahâvî bu görüşüyle İmam Şâfiî'nin görüşünü desteklemektedir.

Buhârî (ö. 852/1449), "Talâk" 53'de, "Mut'a Nafakası Kendisine Mehri Tayin Edilmeyene Gerekir" adlı bab başlığında, ilgili hükmün, ayetlerden Bakara 236 ve 241. ayetlerden anlaşıldığını ifade etmektedir. Sonrasında ise Hz. Peygamber'in liân ile boşanan kadına mut'a nafakası tayin etmediğini belirtmektedir. Buna ilaveten de Buhârî, 5350. hadisi delil olarak sunmaktadır. İbn Ömer'den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamber Lian yapan karı kocaya "Sizin hesabınız Allah'a kalmıştır, ikinizden birisi yalancıdır. Senin o kadına bir zarar verme hakkın yoktur." buyurmuştur. Bunun üzerine adam, "Ey Allah'ın Resulü, malım (mehri kastediyor) ne olacak?" diye sorunca şöyle cevap vermiştir: "Eğer sen doğru söylediyse sana mal yoktur. O (vereceğin mehir) hanımından faydalandığının karşılığıdır. Yok, eğer yalan söylediyse, zina isnadında yalancıysan, mehir malını istemek sana daha uzaktır."⁸⁹

İbn Hacer, Buhârî'nin, "Mut'a Nafakası Sadece Mehri Belirlenmemiş Olanlara Gerekir" diye bab başlığı attığını ve böyle bir başlık atmasının nedeninin de "...mehir de belirlememiş olursanız..." (Bakara 2/236.) ayetinden esinlenmesi olduğunu kaydetmektedir. Metinde geçen "وَلَا" atıf harfinin çeşitlilik manası ifade ettiğini ilave etmektedir. Duhul olmadan karısını boşayan kişiden günahın kaldırıldığını ve o kadına mut'a gerekmediğini de ifade etmektedir. Çünkü o kadına mehri müsemma'nın yarısı vardır. Nasıl olur da, o kadına, kendisine mehri belirtilen ve duhul olduktan sonra boşanan kadının mehrinden daha fazla verilebilir? Bu değerlendirmeleri, kendisinin verilemeyeceği kanaati taşıdığını göstermektedir.⁹⁰

⁸⁵ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, 7: 57.

⁸⁶ Muvatta' "Talâk", 45.

⁸⁷ "Beraberlik yaşanmamış ve mehri de belirtilmeden boşanmış her kadın için mut'a nafakası vaciptir."

⁸⁸ Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, 7: 58.

⁸⁹ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, (Riyad: Dâru's-selâm, 2000), 9: 613.

⁹⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9: 614.

İbn Hacer, bu yaklaşımını İmam Şâfiî'ye nisbet eder. Ebû Hanîfe'nin ise "Mut'a nafakası, sadece duhul'un gerçekleşmediği ve mehrin belirlenmediği boşamalarda vaciptir." dediğini nakleder.⁹¹ Leys'e göre ise o kadına hiçbir şekilde mut'a nafakası vacip değildir. Bu görüşün, aynı zamanda İmam Mâlik'in de savunduğu bir görüş olduğu beyan edilmektedir. İbn Hacer; İmam Mâlik'in talebelerinin, böyle bir kadına mehir belirlenmediği için kocanın bir şey ödemesinin vacip olmayacağını ifade ettiklerini naklettikten sonra, kendisinin aksi yöndeki görüşünü belirtmiştir: "Akraba nafakası gibi, mehrin takdir edilmemesi de onun vacip olmayacağı anlamına gelmez."

Bazı fakihler, mut'a nafakasının hükmünü soran kimseye Kâdî Şureyh'in, "Eğer iyi kimselerdensen mut'a nafakası ver. Eğer takva sahibi biriysen mut'a nafakası ver." sözünü delil getirerek mut'a nafakasının gerekli olduğunu ifade etmektedirler. Özetle İbn Hacer, mut'a nafakasının vacip olmayacağına dair bir delil bulunmadığını ifade etmektedir. Selef âlimlerinden bazıları, hiç kimseyi istisna etmeyerek, boşanan her kadın için mut'a nafakasının vacip olduğunu, bu görüşün İmam Şâfiî'nin de görüşü olduğunu ve bu görüşün tercih edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Aynı şekilde karı kocanın bütün ayrılımlarında -karıdan kaynaklanan bir ayrılma olmadığı sürece- mut'a nafakasının vacip olduğunu beyan etmektedirler.⁹²

İbn Hacer *Bulûgu'l-merâm* adlı eserinde Hz. Âişeden gelen bir rivayeti naklediyor. İmrân binti'l-Cevn Hz. Peygamberin yanına girdirilince İmran, Hz. Peygamberden Allah'a sığındı. Hz. Peygamber de sen sığınılacak yere sığındın, dedi. Sonra o kadını boşadı. Hz. Peygamber, Hz. Usâme'ye 3 elbise "فمّتعها بثلاثة أثواب" mut'a olarak vermesini emretti.⁹³ Suriye'li Muhaddis Nureddin İtır, bu hadisin açıklamasında Buhârîde geçen rivâyette⁹⁴ "فمّتعها" kelimesinin geçmediğini ama bu rivâyette ise "فمّتعها" kelimesin geçtiğinin altını çizmektedir. Buhârî'den gelen rivâyette Ebû Useyd bu olayı biraz daha ayrıntılı anlatmaktadır. Bu olayı Buhari'nin rivayetinde anlatmıştık. İtır bu hadisten istinbatlarını sıralayarak şunu söyler:

⁹¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9: 614.

⁹² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 9: 614.

⁹³ Nureddîn İtır, *İ'lâmu'l-Enâm Şerhu Bulûgi'l-merâm*, (Dimeşk: Dâru'l-yemâme, 1999) [el-Muâmele ve'l-Üsra], 395.

⁹⁴ Buhârî "Talak", 3.

Bu hadis, duhul'den önce talak vâki olup ve mehirde belirtilmemişse o kadına mut'a verileceğini beyan eder. Bu mut'a'nın yerine eğer mehir belirlenmiş olsaydı, mehrin yarısı verilecekti, mehir belirlenmediği için mut'a mehrin yarısının yerine geçmiştir. Hz. Âişe'den gelen rivayet, mut'a nafakasının vucûbiyetini, ne gerektirmekte ne de nefyetmektedir. Ancak Bakara 2/236, 241. ayetlerin zâhiri manası vucûbiyetini göstermektedir. Cumhur mut'a nafakasının, ayette geçen “ومتعوهن” ve “حقاً” kelimelerinden vacip olduğunu istinbat ederler. İmam mâlik ise mut'a'nın mendup olduğunu belirtir.⁹⁵

Hadis kaynaklarını ele aldığımız vakit, Hz. Peygamber sadece bir yerde duhul olduktan sonra da mut'a nafakası verilmesini tavsiye ettiğini görmekteyiz. Diğer boşamalarda ise böyle bir sınırlandırma getirmemektedir. Ayrıca Ahzap 33/ 28. ayet duhul olsun veya olmasın böyle bir sınırlandırmaya gitmemektedir. Biz de ileride mezhepler konusunu ele aldığımızda daha detaylı açıklayacağımız üzere Şâfiî mezhebinde ‘duhul da olsa mut'a vermek vaciptir’ sözünü zamanımız açısından, bugün, bu çağda bu görüşün uygulanmasının daha isabatlı olacağı kanaatindeyiz.

1.5.3. Mezheplerin Mut'a Nafakasına Yaklaşımı

Mut'a nafakasının sahibi, boşanmış kadındır. Fakat boşanan her kadın mut'a nafakasını hak edemeyecektir. Yukarıda belirtildiği üzere, boşanmanın kadından kaynaklanan bir sebebe dayanmaması gerekir. Kadın tarafından kaynaklanan bir sebeple boşanma meydana gelmiş ise kadın mut'a nafakası alamaz. Eğer boşanma koca tarafından bir sebeple gerçekleşmiş ise (liân, îlâ, dinden dönme, kocada olan bir ayıp, iktidarsızlık gibi) kadının mut'a nafakası alma hakkı vardır. Boşanma kadın tarafından bir sebeple gerçekleşmiş ise (muhâlaa, dinden dönme gibi) o zaman mut'a nafakasını hak edemez. Fakat koca hanımını muhayyer bıraktıysa o vakit yine mut'a gerekir. Çünkü burada ayrılık koca tarafından gerçekleşmiştir.⁹⁶

Şirâzî (ö. 476/1058) ise konuyla ilgili şu değerlendirmeleri yapmaktadır: Ayrılık, talâk olmadan gerçekleşmişse bakılır; eğer bu ayrılık ölüm ile olmuşsa mut'a nafakası

⁹⁵ İtr, *İ'lâmu'l-Enâm Şerh Bulûgu'l-Merâm*, 396.

⁹⁶ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 544.

ödemek vacip olmaz. Çünkü nikâh bağı ölümle bitmiştir. Eğer ayrılık ölüm olmayıp başka bir sebepten dolayı gerçekleşmişse o zaman bunun hükmü talâk gibidir ve mut'a nafakası ödemek gerekir. Aynı şekilde ayrılık, kocanın müslüman olup hanımının müslüman olmaması, kocanın dinden dönmesi veya ayrılık sebeplerinden biriyle gerçekleşmişse, o vakit yine mut'a nafakası ödemek zorundadır. Ayrılık kadının İslam'a girmesi, dinden dönmesi, kocasının mahremi olan birisini emzirmesi, fakirlikten dolayı fesh talep etmesi, koca veya karıdaki bir ayıptan dolayı ayrılık gerçekleşmişse, bu durumlarda mut'a nafakası gerekmez.⁹⁷

İbn Kudâme'ye göre ise mehrin akit esnasında belirtildiği ve mehr-i mislin yarısının verildiği her ayrılıkta, mut'a nafakası gerekir. Mehr-i mislin düştüğü ve ayrılığın kadından kaynaklanan bir sebebe dayandığı her durumda da kadın mut'a nafakasını hak edemez.⁹⁸

1.5.3.1. Hanefî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası

İslam hukukunda âlimlerin ihtilaf ettiği hususlardan biri de mut'a nafakasının gerekli olup olmadığıyla ilgilidir. Bu konuda Hanefî fakihleri, mut'a nafakası sadece iki yerde farz olduğunu dile getirmektedirler. Birincisi: “Mehir belirlenmeksizin yapılan akitten sonra kocası tarafından -duhul olmaksızın- boşanan kadındır.” İkincisi ise: “Mehir belirlenmeksizin yapılan akitten sonra mehrin belirtilip kocası tarafından -duhul olmaksızın- boşanan kadındır.” Hanefî fakihler şu delilleri sunmuşlardır: “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) ayetidir. Allah Teâlâ bu ayette “mut'a” yı boşanmış kadınlara, temlik (mülkiyetine geçirme) anlamını ifade eden

“وَلِلْمُطَلَّاقَاتِ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ” kelimesinin baş harfi olan “lam” harfiyle birlikte kullanmıştır. Daha sonra “(حَقًّا)” buyurmuştur ki bu sözcük mut'a nafakasının farz olduğuna delildir. Yine ayette “على المتقين” ifadesindeki “على” sözcüğü farz oluşunu ifade eder. Ayette yer alan “müttakîler” ve “mühsinler” sözcükleriyle kastedilen müminlerdir. Mümin de İslam'ın hükümlerine uyan kimsedir. Allah, ayette “وَمَتِّعُوهُنَّ” “Onlara mut'a nafakası verin.” (Bakara 2/236.) buyurarak emir vermiştir. Emir sigası da

⁹⁷ Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî b. Yûsuf eş-Şîrâzî, *el-Mühezzebe*, (Beyrût: Dâru'l-kalem),4: 221.

⁹⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10: 142.

farz içindir. Ahzap suresinin 49. ayetini de “فَمَتَّعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا” “ O durumda onlara mut’a nafakası verin ve güzel bir şekilde serbest bırakın.” istidlal ederek mut’a nafakasının farz olduğunu te’kid etmişlerdir.

Hanefî fakihler, aklî gerekçe olarak bir iddia ileri sürerler: Ayrılma, nikâhın geçerli olmasından sonra boşama yoluyla gerçekleşmiştir. Bu durumda, mehir belirlenen nikâhta olduğu gibi, mutlaka kadına bir şey verilmesi gerekir.⁹⁹

Hanefî fakihlere göre mut’a nafakası sadece boşanan kadınların iki grubunda geçerlidir.¹⁰⁰ Hanefîlere göre kocanın, mehri belirlenip de duhuldan önce boşadığı karısına mut’a nafakası vermesi vacip değil, fakat menduptur. Duhuldan önce kocası tarafından boşanan kadın, sadece mehrin yarısını alır. Bunun yanında kadına bir de mut’a nafakası vermek vacip değildir. Nikâh, bedelli bir haktır. Kadın belirlenen mehri hak ettikten sonra başka bir şeye ihtiyaç yoktur.¹⁰¹

Bu, şu şekilde gerekçelendirilmektedir: “Mut’a mehrin yarısı -ki mehrin yarısı, mehir akitte belirlenip de duhul olmadan kocanın karısını boşaması durumunda gerekir- ile bir arada bulunmaz. Mut’a, mehrin yarısı ile bir arada olmayınca, mehrin bütünü ile hiç bulunmaz. Hanefî fakihler bunu şu şekilde ifade etmektedirler: Mut’a nafakası, mehr-i mislin yerine vacip olur. Mut’a nafakasının vacip olma vakti ise boşamadan sonradır. Mut’a nafakasını nikâha bağlı olarak başlangıçta vacip kılmak mümkün değildir. Çünkü asıl olarak nikâh nedeniyle gerekli olan bir şeyin farz olması, nikâhın ortadan kalkmasına bağlı olmaz. Bundan da anlaşılmaktadır ki mut’a nafakası, mehr-i mislin yerine halef olarak farz olmuştur. Çünkü halef ile hükümlerden vacip olan şeyin varlığı devam etmiş sayılır ve halef ve asıl hiçbir şekilde bir araya getirilemez. Kadın, asıl durumunda olan mehrin tümünü ya da bir kısmını hak edince, mut’a nafakası gerekli olmaz. Mehri belirlenmeden ve duhuldan önce boşanan kadın ise asıl konumunda olan mehirden bir şey hak etmez. Bu nedenle ona mut’a nafakası verilmesi gerekli olur.”¹⁰²

⁹⁹, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Mergînânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mübtedî*, (Dimeşk: Dâru’l-Farfûr, 2006)1: 615; Muhammed Zeyd el-İbyânî, *Şerhu’l-ahkâmî’ş-şerîyye fî’l-ahvâlî’ş-şahsiyye*, (Kâhire: Dâru’s-semer), 1: 133,

¹⁰⁰ Ebü Bekr Şemsü’l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût*, (Beyrût: Dâru’l-ma’rife, 1989), 6:62, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsîlî, *el-İhtiyâr li-ta’lîlî’l-Muhtâr*, (Dimeşk: el-Mektebetü’l-Umeriyye, 2004), 2: 120; İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm el-Halebî, *Mülteka’l-ebhur* (Dimeşk: Dâru’l-Beyrûtî, 2005), 233.

¹⁰¹ Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahrü’r-râ’ik*, (Beyrût: Dâru’l-kütübi’l-ilmiyye, 1997), 3: 258.

¹⁰² Serahsî, *Mebsût*, 6: 95-96; Kasânî, *Bedâiu’s-sanâi’*, 3: 531-532.

Kâsânî ise mut'a nafakasının vacip olduğu durumları iki kısımda ele almıştır:

Birincisi: Akit anında mehri belirlenmemiş ve daha sonrada mehri belirtilmeyen, duhul olmadan önceki boşamalarda veya akit anında fasit bir mehrin verilmesi durumunda mut'a nafakasının vacip olduğunu ifade etmektedir. Kâsânî, bu durumu şöyle temellendirir; Burada mut'a nafakasının vacip olmasının delili, vacip olan bir şeyin bedeli olmasıdır ki o da mehr-i mislin yarısıdır. Vacip olan bir şeyin bedelinin de vacip olması gerekir. Çünkü vacip olan bir şeyin makamındadır. Görmez misin ki teyemmüm, abdestin yerine geçince abdest almak vacip olduğu için teyemmüm almak da vacip olmaktadır.¹⁰³

Mut'a nafakasının mehr-i mislin yarısına bedel olduğuna dair delilleri ise şu şekildedir: Bir şeyin bedeli, o şeyin yok olması durumunda, aslın yerine geçen şeydir. Mut'a nafakası, mehr-i mislin vacip olması sebebiyle vacip olmuştur. Mehr-i mislin vacip olmasının sebebi de talâk değil, nikâhtır. Çünkü talâk hak ispat etmez, bilakis hakları düşürür. Fakat boşanma anında talâk, mehr-i mislin yarısını düşürür. İşte mut'a nafakası, o düşen yarıdan bedel olarak kalır. Bu görüş, İmam Muhammed'e aittir. İmam Muhammed'e göre mehr-i misilde rehin olan şey, mut'a nafakasında da rehin olur. O rehin olan şey helak olursa mut'a da helak olmuş olur. Ebû Yûsuf'a gelince, O, mehr-i misli rehin olarak görmemektedir. Ona göre rehin olan bir şey helak olursa bedelsiz helak olur. Dolayısıyla mut'a nafakasının hakkı mahfuzdur. Ebû Yûsuf, mut'a nafakasının vacip olmasını bedel ile ilişkilendirmemekte, bilakis nasların zâhirî manasıyla vacip olduğunu ifade etmektedir.¹⁰⁴

İkincisi: Nikâh esnasında mehri belirtilmemiş olup ama daha sonra mehri belirlenmiş ve duhulden önceki boşamada, mut'a nafakası vaciptir. Müellif, bu görüşün İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in son görüşü olduğunu ifade etmektedir. Ebû Yûsuf daha önceki görüşünde, mehri akit anında belirtilmeyip akit anından sonra belirlenirse, böyle bir kadına mut'a nafakasının vacip olmadığını ve mehrin yarısının gerektiğini savunmaktadır. Kâsânî, bu görüşün İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye ait olduğunu da ifade etmekte, delil olarak da şu ayet-i kerimeyi öne sürdüklerini ifade etmektedir: “Bir mehri belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehrin yarısını ödemek size borçtur.” (Bakara 2/237.) Allah Teâlâ bu ayette, duhul olmadan önce boşanma meydana geldiğinde, mutlak olarak mehrin yarısını vacip kıldığını ifade etmektedir. Mezkûr

¹⁰³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 543.

¹⁰⁴ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 543.

ayette hiçbir şekilde mehrin akit anında mı yoksa akitten sonra mı belirlendiğine dair bir açıklama yapılmamıştır. Böyle bir değerlendirmeden sonra müellif, akitten sonra belirlenen mehrin, akit anında belirlenmiş mehir gibi olduğunu beyan etmektedir. Mehir, akit esnasında belirtildiğinde ve duhul olmadan boşanma meydana geldiğinde nasıl ki mehrin yarısı veriliyorsa, mehrin akitten sonra belirtilmesi durumunda ve yine duhul olmadan önceki boşamalarda mehrin yarısı gerekir, demektir.¹⁰⁵

Hanefi fakihler; “Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler (mut’a) vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım.” (Ahzâp 33/28.) ayeti nedeniyle duhuldan sonra boşanan kadına mut’a nafakası verilmesinin mendup olduğunu savunmaktadırlar. Zira bu ayet indiğinde Peygamber (s.a.v) hanımları ile zifafa girmiş idi. Bu da göstermektedir ki duhul sonrası boşamada mut’a nafakası menduptur. Bu görüşün İbn Abbâs ve Kâdî Şüreyh’ten rivayet edildiğini savunmaktadırlar.¹⁰⁶

Aynı şekilde hangi nedenle olursa olsun kocadan kaynaklanan bütün boşanmalarda mut’a nafakası müstehaptır. Kadının neden olduğu boşanmalarda ne mehir, ne de mut’a nafakası gerekir. Çünkü mut’a nafakası belirlenmiş mehrin yarısı gibidir. Nasıl ki mehrin belirlendiği bir nikâhta, duhul öncesi kadından kaynaklanan bir nedenle olan boşanmada, belirlenen mehirden hiçbir şey vermek gerekli değilse, aynı şekilde mehrin belirlenmediği bir nikâhta da, duhul öncesi kadının sebep olduğu boşanmada mut’a nafakası gerekmez.¹⁰⁷

Özet olarak Hanefiler, bütün boşamalarda mut’a nafakasını vacip görmemektedirler. Ancak mehri belirlenmemiş ve duhul olmadan önce boşanma meydana gelmişse, o zaman mut’a nafakasının vacip olduğunu ifade etmektedirler.¹⁰⁸

1.5.3.2. Şâfiî Fakihlere Göre Mut’a Nafakası

Şâfiî fakihler, mut’ayı şöyle tanımlarlar: Kocanın boşadığı veya ayrıldığı karısına ödediği bir maldır. Mut’a nafakası ödemek, şu üç durumda kocaya vacip olur:

a-Duhul olduktan sonra boşadığı zaman.

b- Akit anında mehrini belirlememiş olduğu halde, duhul olup kadını boşadığı zaman.

¹⁰⁵ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi*, 3: 544.

¹⁰⁶ Kâsânî, *Bedâiu 's-sanâi*, 3: 531-532.

¹⁰⁷ Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhu 'l-İslâmî ve edilletühu*, (Dimeşk: Dâru'l-fikr, 2009), 7: 306-307.

¹⁰⁸ Zühaylî, *el-Fıkhu 'l-islâmî ve edilletühu*, 7: 307.

c- Hâkimin kocanın bir kabahatinden dolayı (dinden dönme veya liânlaşması) koca ve karıyı birbirinden ayırması durumunda. Bu ayırmanın duhul olduktan sonra olma şartı da vardır. Duhul olmadan önce boşanmışsa, akit esnasında mehrin belirlenmemesi de gerekmektedir. Akit anında mehri belirtilmiş ve duhul olmadan önce boşanma meydana gelmiş ise o kadının mehrin yarısından başka bir şey alma hakkının olmadığını beyan etmektedirler.¹⁰⁹

İmam Şâfiî'nin kavî-i cedidine göre, kişinin duhul olmadan ve mehir de belirlemeden önce boşadığı hanımına mut'a nafakası ödemesi vaciptir. İmam Şâfiî bu hükmün şu ayete dayanan ve icmayla sabit bir hüküm olduğunu ifade eder: “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mâlî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin; iyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) Mehri belirlenmemişse ve duhul da olmadan önce boşama meydana gelmişse, yukarıda belirtildiği gibi o kadına mehir yoktur. Fakat mehrin yerine en azından gönül almak için bir miktar mut'a verileceği ifade edilmiştir. İmam Şâfiî kavî-i kadiminde mut'a nafakasını “İyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) ayetine dayanarak müstehap olarak görmekte ve “Eğer vacip olsaydı, sadece iyilik edenlere mahsus kılınmazdı.” demektedir. İmam Şâfiî'nin kavî-i cedidine göre ise ister mehri belirlensin ister belirlenmesin, kişinin duhul olduktan sonra boşadığı hanımına da mut'a nafakasını vermesi vaciptir. O, bu hükmü Bakara Suresi 241. Ayette geçen ve umûm ifade eden şu ifadeye, “Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” ve Ahzap Suresi 28. ayette geçen “Gelin size mut'a vereyim.” ifadesine dayandırmaktadır. Burada Hz. Peygamber (s.a.v), hanımlarıyla beraberlik yaşamış ve ondan sonra “Gelin sizi boşayayım ve mut'a vereyim.” demiştir. Bundan anlaşılıyor ki mut'a nafakası için duhul olmama şartı, Şâfiî mezhebinde yoktur ve herkes boşadığı hanımına mut'a nafakası vermek zorundadır.¹¹⁰

Şâfiî konuyla ilgili şunları kaydeder: Kadın eğer mehri belirlenmiş ve duhul olmadan önce boşanmışsa ona mut'a nafakası yoktur. Çünkü beraber olmadan mehrin yarısını almıştır. Ama duhul olduktan sonra boşanan kadına mut'a nafakası verilir. Çünkü mehir kadının kocasıyla evlilik yapmasından dolayı doğan bir haktır. Mut'a nafakası ise, kocanın akdi

¹⁰⁹ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 317-318. Mustafa el-Hin-Mustafa el-Buğa-Ali eş-Şorbacî, *el-Fıkhu'l-menhecî*, (Dimeşk: Dâru'l-kalem, 1992), 4: 85, Ahmed Fethi Behnesî, *Nefakatu'l-mut'a beyne's-şeriat-i ve'l-Kânûn* (Beyrût: Dâru's-şurûk, 1998), 62.

¹¹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 317-318.

itibarsızlaştırmasından dolayı kadına verdiği bir haktır. İmam Şâfiî anlaşmalı boşamalarda da mut'a nafakasını vacip kılmıştır.¹¹¹

İmam Şâfiî'nin *el-Üm* adlı eserinde İbn Ömer'den şu hadisin naklini yapmaktadır: kocası tarafından boşanan her kadına mut'a vermek vaciptir. Ancak mehri ta'yîn edilmiş ve duhulden önce kocası boşamış ise o kadına sadece mehrin yarısı vardır. İmam Şâfiî başka bir rivayette İbn Şihâb'dan “ kocası tarafından boşanmış her kadına mut'a nafakası vermek vaciptir.” sözünü naklettikten sonra Müzenî İmam Şâfiî'ye: biz İbn Şihâb'e muhalefet ederek İbn Ömer'in sözüne itibar ederiz. Bunun üzerine Şâfiî: “siz İbn Ömer'in sözüne itibar edip ona muhalefet ettiniz.” diye cevap verince Müzenî: peki nerede muhalefet ettik? diye sordu. Şâfiî: Bakara 236 da ki ayet: Mehri belirtilmemiş ve duhulden önce kocası tarafından boşanan kadınlara mut'a vaciptir. Bakara 241 de ki ayet'te ise “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” bunun dışında kalan boşamalarda mut'a vaciptir. Yani her iki durumda da mut'a vaciptir.¹¹²

İmam Şâfiî, nikâh sırasında mehri belirlenip de duhulden önce boşanan kadınları, “Belirlediğiniz mehrin yarısı onların hakkıdır.” (Bakara 2/241.) ayeti ile bu genel hükümden çıkardık, demiştir. Bu kadına kocanın ödemesi gereken şey, belirlenen mehrin yarısıdır. İmam Şâfiî'nin aklî delili de şudur: Mut'a nafakası, nikâh akdini gözetmek için farz kılınmıştır. Nikâh akdinde belirlenen mehir ya da mehr-i misil ise kadına duhulden dolayı verilir. Yani mehir ve mut'a nafakasının nedenleri farklıdır. Dolayısıyla mehir verilse bile mut'a nafakası, nikâh nedeniyle kadına ödenmesi gereken bir hak olmaya devam eder. Mehri belirlendikten sonra ve fakat duhulden önce boşanan kadın ise böyle değildir. Çünkü bu kadın belirlenen mehrin yarısını nikâh hakkı nedeniyle hak eder. Çünkü onunla kocası arasında nikâh akdi dışında bir bağ olmamıştır. Hâlbuki duhulden sonra boşanan kadınla kocası arasında nikâh akdi dışında bir bağ olmuştur ki bu da duhuldur. İmam Şâfiî bu hükümleri birbirine bağlayarak şu sonuca varmaktadır: Öyleyse duhulden önce boşanan ve mehrin yarısını hak eden kadına ayrıca mut'a nafakası verilmez.¹¹³

Vehbe Zühaylî, Şâfiî fakihlerin görüşünü şu şekilde açıklamaktadır: Mut'a nafakası boşanan her kadın için vaciptir. Bu boşanma beraberlikten önce veya sonra olsun fark etmez. Sadece duhul olmadan ve mehrin de belirlendiği boşamada mut'a nafakası olmadığını,

¹¹¹ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 4:220; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 209.

¹¹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Üm*, (İskenderiyye: Dâru'l-vefâ, 2001), 8 728.

¹¹³ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 317-318, Serahsî, *el-Mebsut*, 6: 95.

burada da mehrin yarısının vacip olduğunu ifade etmektedirler. O halde mehrin yarısını alamayan, duhul gerçekleşmiş her kadın için, kadın tarafından bir sebep olmaksızın kocadan kaynaklanan bir nedenden dolayı (kocanın dinden çıkması ve liânlaşma durumunda) kadına mut'a nafakası verilmesinin vacip olduğunu beyan etmektedirler.¹¹⁴

1.5.3.3. Mâlikî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası

Mâlikî fakihler mut'a nafakasının boşanan bütün kadınlar için müstehap olduğunu ifade etmektedirler.¹¹⁵ Bunu da şu ayet-i kerimelere dayandırmaktadırlar: “İyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) ve “Allah’ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) Çünkü Allah Teâla mut'a nafakasını takva ve iyiliğe bağlamıştır. Vacip olan bir şey ise takva ve iyiliğe bağlanamaz. Mâlikî fakihler, boşanan kadınların üç kısım olduğunu beyan etmektedirler:

Birincisi: duhul olmadan ve mehir belirlenmeden önce boşanan kadındır. Bu kadına mut'â nafakası verilebilir, ancak kendisine mehirden bir şey verilemez. Çünkü mehir akit anında belirtilmemiştir.

İkincisi: duhul olmadan fakat akit anında mehir belirlendikten sonraki boşamadır. Bu kadına da mehrin yarısı verildiği için mut'a nafakası verilme zorunluluğu yoktur.

Üçüncüsü: duhuldan sonraki boşamadır. İster akit anında mehir belirlensin, ister belirlenmesin bu kadına mut'a nafakası verilebilir.¹¹⁶

Fakat kadının tercihiyle olan ve boşanmanın sebebinin kadın olduğu durumlarda, akıl hastalığı gibi hastalıklar dâhil bütün boşamalarda, kadının mut'a nafakası hakkı yoktur.¹¹⁷

1.5.3.4. Hanbelî Fakihlere Göre Mut'a Nafakası

Hanbelî mezhebi de genel olarak Hanefî mezhebine yakın bir görüş benimsemiştir. Onlara göre mut'a nafakası mehir belirlenmeden ve duhul olmadan boşanan -hür olsun köle

¹¹⁴ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-islâmî ve edilletühu*, 7: 308-309.

¹¹⁵ İbn Abdilber, *Kitâbü'l-kâfi*, 2: 616.

¹¹⁶ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ*, (Riyad: Vezâretü's-şuûni'l-İslâmiyye) 4: 88; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrahmân el-Hattâb er-Ruaynî, *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi muhtasarı Halîl*, (Nevâkişût: Dârur'-Ridvân), 4: 268; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-islâmî ve edilletühu*, 7: 307.

¹¹⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve Nihâyetü'l-müktesid*, 551; Zühaylî, *el-Fıkhu'l-islâmî ve edilletühu*, 7: 308.

olsun- her müslümana vaciptir.¹¹⁸ Buna delil olarak da diğer müçtehitlerin delil getirdiği aynı ayet-i kerimeyi sunarlar: “Onlara mut’a nafakası verin.” (Bakara 2/236.)

Allah Teâlâ’nın, “İyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) ifadesiyle yukarıdaki hüküm arasında bir çelişki olmadığını söylerler. Çünkü vacip olan bir şeyin edası zaten iyilik etmektir. Hanbelî mezhebinde de Hanefiler gibi mehir belirlemeden ve duhulun olmadığı boşanma hariç, bütün boşamalarda şu ayetten esinlenerek mut’anın müstehap olduğu sonucuna varılmıştır. “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut’a) verilmesi, Allah’ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) Bu durumda vacip olmamasına da şu şekilde açıklık getirirler: Allah Teâlâ boşanan kadınları iki kısma ayırmıştır. Mut’a nafakasını akit anında mehri belirlenmemiş olan kadına vacip kılmıştır. Mehri belirlenen kadına ise mehrin yarısı vaciptir. Bu hükümlerden Allah Teâlâ’nın boşamayı iki kısma ayırdığı ortaya çıkmaktadır. Bu gruptaki âlimler, kocası ölen kadın için ise mut’a nafakasının vacip olmadığını ifade etmektedirler. Çünkü ayet sadece boşanan kadınları barındırıp ölenler hakkında bir şey beyan etmemektedir. Kocası ölen kadının sadece miras hakkı vardır. Mehrin tamamının düştüğü tüm yerlerde (ör: kadının dinden çıkması, emzirdiğinde nikâhın fesh olması) mut’a nafakasının da düşeceğini ifade etmektedirler.¹¹⁹

Akit anında mehrin belirlendiği ve beraberliğin yaşandığı ve akit anında mehrin belirlenmeyip yine beraberliğin yaşandığı durumlarda, mut’a nafakası vacip değildir, bilakis müstehaptır. Hanbelîler akit anında kadının mehrinin fasit bir mehir (içki, domuz v.s.) olması durumunda da mut’a nafakasının müstehap olduğunu söylemektedirler.¹²⁰

Özetleyecek olursak:

İmam Şâfiî’ye göre, mehrin tayin edildiği ve beraberliğin yaşanmadığı boşama hariç tüm boşamalarda mut’a nafakası vaciptir. İmam Mâlik’e göre ise bütün boşamalarda mut’a nafakası müstehaptır. İmam Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed b. Hanbel’e göre, mehri belirlenmemiş ve duhuldan önce boşanan kadın hariç, tüm boşamalarda mut’a nafakası müstehaptır.

Tüm bu kaviller arasından İmam Şâfiî’nin delillerinin kuvvetli oluşu ve kadının bir nebze olsun gönlünü almak, ayrılık acısını dindirmek ve tekrardan (beynune kübra değil ise)

¹¹⁸ Haccâvî, *el-İknâ’ li-Tâlibi’l-İntifâ’*, 3: 388.

¹¹⁹ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, (Riyad: Dâru âlemü’l-kütüb, 1997), 10: 142; Mahmut Ali es-Sartâvî, *Şerhu’l-kânûni’l-ahvâliş’-şahsiyye* (Ammân: Dâru’l-fikr 2010), 181.

¹²⁰ Zühaylî, *el-Fıkhü’l-İslâmî ve edilletühu*, 7: 308-309.

eski kocasıyla evlenme ihtimalinden dolayı Şâfiî mezhebini tercih etmek kanaatimizce daha uygundur.

1.6. Mut'a Nafakasının Muhtevâsı ve Miktarı

Mukâtil, Bakara Suresi 241. ayette geçen boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi emrinde zikredilen kadınları, duhul olduktan sonra boşanan olarak tefsir etmiş ve mut'ayı da kocanın durumuna göre vereceğini beyan etmiş, muayyen bir miktarı zikretmemiştir.¹²¹

İbn Ebû Hâtim, koca zenginse kadına bir hizmetçi veya benzeri bir şey, fakirse üç elbise vereceğini aktarmıştır. Yine İbn Abbâs'tan gelen başka bir rivayette, mut'anın en fazlasının bir hizmetçi, en azınsa bir elbise olduğunu nakletmiştir. Said b. Cübeyr'den gelen şu rivayete de yer vermiştir: Mehir belirlemeyip duhul de gerçekleşmemiş bir boşamada mut'a, farz olan bir haktır.¹²²

Cessâs, "Mut'a nafakasının miktarının tesbitinin, kocanın zengin veya fakir olmasına bakılarak gerçekleştirileceği hükmünün delili, içtihat ve gâlib-i zandır ve zamanın değişmesiyle değişebilir." demektedir. Çünkü Allah Teâlâ, mut'anın miktarını iki şarta bağlamıştır. Onlardan biri kocanın zengin veya fakir olması, ikincisi ise örftür. Bu ikisini de itibara almak gerekir. Cessâs, örfün insanların âdeti olduğunu, insanların âdetlerinin ise değişkenlik arzettiğini, dolayısıyla bütün asırlarda âdetlerin gözetilmesinin vâcib olduğunu söylemiştir. Bu da olaylar hakkında hüküm vermede, içtihat etmenin cevâzına bir karinedir. Cessâs ardından şunu ilave eder: "Eğer bu hüküm içtihadı açık bir hüküm ise üstadımız Ebû'l-Hasan el-Kerhî (ö. 340/952)'nin şu sözünü söylemiştik: "Mut'a nafakasında erkeğin durumu ile beraber kadının da durumu gözetilir."¹²³

Mâverdî, "Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere..." (Bakara 2/236.) ayetinin tefsirinde şöyle demektedir: "Boşanan kadınlara mallarınızdan malî durumunuza göre verin." Mut'a nafakasının miktarı hakkında üç görüş zikretmektedir:

1. Mut'a, hizmetçiden ibarettir, onun altı ise dışarıda giyeceği bir elbisedir.

¹²¹ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr'ü Mukâtil* 1: 125.

¹²² İbn Ebû Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'ân 'i-l Azîm*, 1: 443.

¹²³ Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, 1: 519.

2. Kadının akranlarının mehrinin yarısıdır.

3. Mut'a nafakasının miktarı, hâkimin belirlemesiyledir. Bu görüş İmam Şâfi'ye aittir.¹²⁴

Üçüncü görüşün daha uygun olduğu aşikârdır. Çünkü zaman değişkendir. Zamanın değişmesiyle ahkâm da değişebilir. Hâkim'in bu mut'a'yı kocanın mâlî durumuna göre belirlemesi ve bu mut'a'nın Mısır Ahvâli Şahsiyye Kânûnunda olduğu gibi iki yıl olarak belirlenmesi öngörülür.¹²⁵

Begavî, “Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere...” (Bakara 2/236.) ayetinin tefsirinde, mut'a nafakasının miktarı hakkında Begavî bazı görüşler sunmaktadır.

Begavî, İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette, mut'a'nın en fazlası hizmetçi, ortası üç elbise, en azı ise beş dirhem miktarında bir şeyler vermektir. Müfessirimiz, bu görüşün aynı zamanda Şâ'bî ve Zührî'ye ait olduğunu ifade etmektedir.

Begavî, İmam Şâfi'den naklederek, “Mut'a'nın en yükseği hizmetçi, ortası elbise, en düşüğü ise değeri az olan bir şeyler vermektir.” dedikten sonra ekler: “Bu az olan bir şeyin otuz dirhem kadar olması güzel olur.” Begavî, Abdurrahman b. Avf'ın hanımını boşadığını, ona siyâhi bir cariyeyi mut'a olarak verdiğini ifade etmektedir. Aynı şekilde Hasan b. Ali'nin hanımını boşadığını ve mut'a olarak da on bin dirhem verdiğini, buna mukabil hanımın da O'na, “Ayrılan sevgiliden az bir mut'adır.” diye sitemde bulunduğunu beyan etmektedir.

Begavî, Ebû Hanîfe'den rivayet ederek mut'a nafakasının miktarını şu şekilde açıklamaktadır: “Karı-koca, mut'anın miktarı hususunda ihtilafa düşerlerse mehr-i mislin yarısı verilir ve bu miktarın aşılması söz konusu değildir.” Netice olarak müfessir, mut'a miktarının ilgili ayette kocanın zengin veya fakir olmasına, yani mâlî durumuna bağlandığını ve buna göre mut'a miktarının değişebileceğini beyan etmektedir.¹²⁶

Râzî, “Zengin kendine yaraşır bir şekilde, fakir de gücünün yettiğince versin.” (Bakara 2/236.) ayetinin tefsirinde, ayetle mut'a miktarının belirlenmesinin içtihadı bırakıldığını ifade etmektedir. Çünkü bu mut'a nafakası, tıpkı Allah Teâlâ'nın kadınlara

¹²⁴ Mâverdî, *Tefsîr'u-l Mâverdî*, 1: 305.

¹²⁵ Gerek Mısır Ahvâli Şahsiyye Kânûnu 18. Madde'ye baktığımızda gerekse o madde'nin şerhlerine baktığımızda böyle bir uygulamanın herhangi bir dayanağı olmadığını görmekte olup örf'e dayandırdıklarını müşahade etmekteyiz.

¹²⁶ Begavî, *Meâlimü't-tenzîl*, 142.

belirlemiş olduğu evlilik nafakalarına benzemektedir. Nitekim orada da zengin ile fakirin aynı kefeye konamayacağını ifade etmiştir. Yani Râzî, mut'a miktarının belirlenmesinin kocanın mâlî durumuna göre olması gerektiğini beyan etmektedir.¹²⁷

Kurtubî, mut'anın miktarı hakkında İmam Mâlik'ten gelen şu rivayete yer verir: "Mut'anın bizim görüşümüzde azı veya çoğu yoktur." Fakat âlimler bu konu hakkında farklı görüşler ileri sürmüşler, kendisi de bunlardan bazılarını iktibas etmiştir.

İbn Ömer, mut'a miktarının en azı otuz dirhem veya onun değerinde olan bir şey olduğunu belirtmiştir.

Atâ'dan gelen rivayette ise mut'a miktarının orta hallisinin gömlek, başörtü ve çarşaftır.

Hasan-ı Basrî, herkesin mâlî durumuna göre mut'a nafakası vereceğini, dolayısıyla bazılarının köle, bazılarının birkaç elbiseden oluşan bir şeyler vereceğini ifade etmektedir. Daha farklı düşünen bir grup bilgin ise, tek bir elbise veya bir günlük nafakanın yeterli olacağını bildirmişlerdir.¹²⁸

Mâlik b. Enes de Hasan-ı Basrî gibi düşündüğünü ve Kur'ân'ın muktezasına uygun olanın da bu olduğunu beyan etmektedir. Bu görüşünü, Allah Teâlâ'nın Bakara 236. ayette mut'a miktarını belirtmediğini hatırlatarak temellendirmektedir: "Zengin kendine yaraşır bir şekilde, fakir de gücünün yettiğince versin."

Kurtubî, Hasan b. Ali'nin yirmi bin dirhem¹²⁹ ve birkaç kırba balı mut'a olarak boşadığı hanımına verdiğini ifade etmektedir. Kâdî Şüreyh ise boşadığı hanımına beş yüz dirhem verdiğini beyan etmiştir.¹³⁰

Kurtubî; mut'a nafakası konusunda kadının durumunun da gözetileceğini ve bu görüşü bazı Şâfiî ulemâsının da naklettiğini beyan etmiştir. Eğer sadece erkek tek başına gözetilecek olursa, o zaman faraza o erkek iki evlilik yaptığında ve bu iki kadından biri zengin, diğeri fakir olduğunda, onları duhul olmadan ve mehir de belirlemeden boşayacak olsa, her ikisine de eşit miktarda mut'a ödemesi gerekirdi. Yani bu durumda kadınlardan zengin olana verilen mut'anın aynı miktarda fakire de verilmesi gerekirdi ki bu yapılan Allah Teâlâ'nın şu ayetiyle çelişir: "Onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin." (Bakara

¹²⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 6: 151.

¹²⁸ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmil Kur'ân*, 4: 164.

¹²⁹ Begavî'nin rivayetinde 10 bin dirhem olarak geçmektedir.

¹³⁰ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmil Kur'ân*, 4: 164.

2/236.) Kurtubî, bu ayetten anlaşılan: “Zengin biri fakir bir kadınla evlense o adamın karısını boşadıktan sonra vereceği mut’ası, kocanın mâlî durumuna değil, kadının mâlî durumuna bağlıdır. Çünkü mut’ayı adamın mâlî durumuna bağlarsak bu durumda kadının mut’ası mehr-i mislinin kat kat fazlası olacak demektir. Yani kadının bu adamla duhul olmadan önce alacağı mut’a nafakası, kendi statüsündeki başka bir adamla evlenip ayrılmış olsa duhul olduktan sonra alacağının kat kat fazlası olacaktır ki bu da adama haksızlık etmektir.”¹³¹

O halde sadece adamın malî durumunu değerlendirip kadının durumunu değerlendirmedığımızda sakıncalı duruma düşülmüş ve kul hakkına girilmiş olunacaktır.

Kurtubî, daha sonra rey sahiplerinin bu konudaki görüşlerini şöyle ifade etmektedir: “Duhul olmadan ve mehir de belirtilmeden önce boşanan kadına, mehr-i mislin yarısı kadar mut’a nafakası verilir. Çünkü mehr-i misil akit anında hak edilmiştir. Mut’a ise mehr-i mislin birazıdır. Böyle bir kadına mehri belirtilmiş ve duhul olmadan önce boşanmış kadına verilen mehrin yarısı kadar mut’a verilir.” Kurtubî, rey sahiplerinin, “Mut’a nafakası mehr-i mislin yarısını aşamaz.” sözlerine şu ayet ile cevap verileceğini ifade etmektedir: “Zengin kendine yaraşır bir şekilde fakir de gücünün yettiğince versin.” (Bakara 2/236.) Bu ayet, Kurtubî’ye göre mut’a için bir miktar belirtilmesi gerektiği düşüncesine karşı reddiye niteliği taşımaktadır.

Kurtubî, Sa’lebinin bir hadis rivayet ettiğini ve sonrasında şöyle dediğini ifade etmektedir: “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız mâlî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut’a) verin; iyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) Bu ayet-i kerime, Ensarlı Benî Hanîfe kabilesinden evlenmiş, mehri belirtilmemiş ve duhul olmadan boşanmış bir kadın hakkında inmiştir. Ayet inince Hz. Peygamber adama, “Bir elbise dahi olsa mut’a olarak ver.” buyurmuştur.¹³²

Kurtubî, Dârekutnî’nin Suveyd b. Gafle’den rivayet ederek şöyle dediğini aktarmaktadır: “Has’amiyyeli Ayşe, Hasan b. Ali’nin hanımı idi. Hz. Ali şehit olunca hilafet için Hz. Hasan’a biat edildi. Hanımı O’na, “Ey mü’minlerin emiri! Hilafetin hayırlı olsun.” deyince, Hz. Hasan O’na, “Hz. Ali şehit ediliyor, sen de başkasının musibetine seviniyorsun!” dedikten sonra hanımını üç defa boşadı. Sonra hanımı elbisesine sarıldı ve

¹³¹ Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 4: 164.

¹³² Kurtubî, *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, 4: 164.

evden iddeti bitene kadar çıkmadı. Sonra Hz. Hasan hanımına, on bin dirhem mut'a nafakası ve nikâhta belirtilen mehrin geri kalan kısmını gönderdi, boşanmış hanımı kendisine gönderilenleri görünce, "Ayrılan sevgiliden az bir metâdır." dedi. Bu söz Hz. Hasan'a ulaşınca ağladı ve "Ben dedemin "Herhangi bir erkek hanımını üç defa boşarsa başka bir erkekle evlenmeden tekrar ona dönmesi helal olmaz"¹³³ sözünü işitmeseydim, O'nu tekrar alırdım." dedi."¹³⁴

İbn Âşûr, mut'a nafakasının hükmünü açıkladıktan sonra az da olsa mut'a'nın miktarına değinmiş, ne kadar olacağını örfe bırakmıştır. "Zengin kendine yaraşır bir şekilde fakir de gücünün yettiğince versin." (Bakara 2/236.) ayetini tefsir ederken kelimelerin aslına inerek, "الموسع" kelimesi "أوسع" kelime kökünden gelmiştir. Manası ise zengin demektir. "المقتتر" kelimesi ise "أقتر" kelime kökünden gelmiştir. Manası ise fakir demektir ve geçim sıkıntısı çeken anlamındadır. "القدر" kelimesi ise kendisine "şey" denilen her şeydir. Bu ayetten kastedilen ise, "kişinin gücünün yettiği kadarı ile mut'a vermesidir."¹³⁵

Reşit Rıza, mut'a nafakasının hükmünü beyan ettikten sonra miktarına da açıklık getirip, "Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut'a) verin; iyiler için bu bir borçtur." (Bakara 2/236.) ayetinin tefsirinde, kadınlara istifade edecekleri bir şeyin verilmesi ve bunun da kişinin maddi durumuna göre olması gerektiğini beyan etmiştir. Ayrıca o, "Kadr" kelimesinin güç, "kader" kelimesinin ise miktar anlamına geldiğini ve bu ikisinden de maksadının aynı, bu maksadın da kadının istifadesine sunulacak şeyin kişinin servetinin darlığına ve genişliğine göre değişmesi olduğunu söylemiştir. Bundan dolayı miktarı belirlenmemiş, mükellefin görüşüne bırakılmıştır. Çünkü o, kendi malını daha iyi bilir. Allah'ın bunu kendisine farz kıldığını ve bu şekilde te'kid ettiğini de aklından çıkarmaz. Dolayısıyla kişinin sorumluluk bilincine uygun hareket etmesi, Allah'ın bunu kendisine farz kıldığını ve üstelik bu farzı çeşitli ibarelerle te'kid ettiğini aklından çıkarmaması gerekir, demiştir. Ayrıca o ayette geçen "ma'ruf" kelimesinin insanların kendi aralarında benimsediği, şereflerine, geçim durumlarına ve sınıflarına uygun olan şey manasına geldiğini ifade etmiştir."¹³⁶

¹³³ Dârekutnî, 4: 30-31.

¹³⁴ Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 4: 165.

¹³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, 2: 462.

¹³⁶ Reşid Rıza, *Tefsîru'l-menâr*, 2: 550.

Daha önce mut'a'nın hükmünü mezhep imamlarının görüşlerine yer verdiğimizde miktarına değinmeyip onu ayrıca işlemek istediğimizin ana gayesi, mut'a'nın miktarı hususunda tam bir nassın olmayışı ve Fakihlerin çoğu, nasıl ne kadar ve kaç yıl verileceği hususunda ihtilafa düşmüş olmalarıdır.

1.6.1. Hanefî Fakihlere Göre Mut'a'nın Miktarı

Serahsî'ye göre, Mut'anın en azı dış elbise, başörtüsü ve gömlekten ibaret olan üç parça elbisedir. Serahsî delil olarak da “Boşanmış kadınlara faydalanacakları uygun bir şeyler (mut'a) verilmesi, Allah'ın rızasını gözetenlerin borcudur.” (Bakara 2/241.) ayetini sunmaktadır. Ayette yer alan “mut'a” kavramından maksadın elbise olduğunu ve buradaki “mut'a” kelimesinin dirhem olamayacağını ifade etmektedir. Serahsî burada İmam Şâfiî'ye de bir reddiye göndermektedir. Çünkü İmam Şâfiî, mut'a nafakasının otuz dirhem de olabileceğini ifade etmiştir. Serahsî'nin mut'a nafakasının elbiseden ibaret olduğunun delili ise Sahabe kavlinden İbn Abbâs'a göre “Mut'anın en üst miktarı bir hizmetçi, ortası elbise, en azı da nafakadır.”¹³⁷

Mut'ayı belirleme hususunda, durumu dikkate alınacak kişinin Serahsî'ye göre kocanın mâlî durumunun göz önüne alınacağını söylemiştir. Çünkü Allah Teâlâ, “Zengin kendine yaraşır bir şekilde, fakir de gücünün yettiğince versin.” (Bakara 2/236.) buyurmuştur. Serahsî, Kerhî'nin şöyle dediğini ifade etmektedir: “Yukarıdaki ayetin müstehap olan mut'ada geçerlidir; farz olan mut'a nafakasında ise kadının durumu dikkate alınır.” Çünkü Hanefîlere göre mut'a nafakası, mehr-i misil olmadığında onun yerine geçer. Dolayısıyla mehirde kadının durumu dikkate alındığına göre, mut'a nafakasında da kadının durumu dikkate alınmalıdır. Serahsî, Kerhî'nin bu tutumunun doğru ve kuvvetli bir görüş olmadığını ifade etmiştir. Çünkü kocanın ya da sadece kadının durumunun gözetildiği yerler, sadece farz olan sorumluluklarda söz konusudur. Müstehap olan bir meselede ise bu yaklaşım söz konusu değildir. Diğer taraftan Allah Teâlâ, “Zengin kendine yaraşır bir şekilde, fakir de gücünün yettiğince versin.” (Bakara 2/236) buyurmuştur. Bu ayette geçen “على” kelimesi farz için kullanılmıştır.¹³⁸

¹³⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 6: 97.

¹³⁸ Serahsî, *el-Mebsût*, 6: 97.

İbn Âbidîn ise Serahsî'ye benzer ifadeler kullanarak, mut'a'nın üç elbiseden ibaret olduğunu ama bunun örfî olup her ülkenin kendi uygulamasına göre değişebileceğini ifade etmiştir.¹³⁹ İbn Âbidîn, mezhep imamlarının görüşlerine yer verip bu görüşleri inceledikten sonra şu sonuca vardığını ifade etmektedir: “Mut'a nafakası mehr-i mislin yarısını geçemez ve beş dirhemden¹⁴⁰ az olamaz.”¹⁴¹

Vehbe Zühaylî ise mut'a nafakasının miktarı hususunda herhangi bir nass olmadığını, fakat bu konuda fakihlerin içtihatlarının bulunduğunu ifade etmektedir. Zühaylî de Hanefî fakihlerin görüşlerine yer verdikten sonra Hanefî mezhebi için şunu söylemektedir: “Fetva verilen görüş şudur: Mut'a nafakasının miktarı konusunda, koca ve kadının durumu gözetilir. Eğer koca ve kadın zengin iseler, kocanın vereceği elbise pahalı ve kaliteli olmalıdır. Eğer ikisi de fakir iseler o durumda da en ucuzundan verilmelidir. Eğer koca ve kadının durumları farklı ise yani biri zengin diğeri fakir ise, o zaman da orta halli bir şeyler verilmelidir.”¹⁴² Vehbe Zühaylî'nin sözlerinden de anlaşıldığı gibi en doğrusu, mut'a nafakasının miktarının örfe göre belirlenmesidir.

Kâsânî de Serahsî ile aynı görüşleri naklettikten sonra, İmam Şâfiî'nin bu miktarı otuz dirhem olarak belirttiğini ve Ebû Meclez'in şu rivayetini aktardığını ifade etmektedir: “İbn Ömer'e: Bana mut'a nafakasından ve miktarından haber ver, dedim. Çünkü ben zenginim (iyi bir şeyler vermek istiyor ve haksızlık etmek istemiyorum). O da: Şunu giydir, şunu giydir ve şunu giydir, dedi. Ben de hesapladım otuz dirhem oldu.” İmam Şâfiî, bundan yola çıkarak, “Mut'anın otuz dirhem olduğu anlaşılmaktadır.” demektedir. Daha sonra Kâsânî kendi delillerini öne sürerek şunları kaydetmektedir: “Meta” kelimesi örfte teşhir edilen şeye denir. Şeriatta mut'a'nın elbiselerle takdir edilmesinin bir benzeri vardır. Nikâhlı iken veya boşandığında iddet beklerken kocanın karısına vermesi gereken elbisedir. Onun da evden çıkarken örtüneceği üç elbiseden ibaret olduğu ifade edilmektedir. Ama otuz dirhemle takdir etmek için şeriatta bir benzeri hüküm bulunmamaktadır. Dolayısıyla şeriatta bir benzeri olan

¹³⁹ Muhammed Emîn b Ömer b. Abdilazîz İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*, (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 2007), 4: 235.

¹⁴⁰ Dirhem gümüş demektir. Zamanımızda ise gümüşün değeri yoktur. Hz. Peygamber zamanında 10 dirhem 1 dinara (altın) takabul etmekte idi. 1 dinar ise yaklaşık 4.24 gramdır. Bundan dolayı 5 dirhem yaklaşık 2 gram altın değerindedir. Bk. Yunus Vehbi Yavuz, *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*, (Bursa: Kurav Yayınları, 2006), 20.

¹⁴¹ İbni Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 4: 236. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, *el-Ahvâlü's-şahsiyye fi's-şer'iati'l-İslâmiyye*, (İstanbul: İrşad yayınevi, 2018), 238.

¹⁴² Zühaylî, *el-Fıkhu'l-islâmi ve edilletühu*, 7: 310.

bir hükümle mut'ayı takdir etmenin daha evla olması gerekir.” Bundan dolayıdır ki İbn Ömer'in Ebû Meczlez'e elbise giydirmesini emretmesinin, aslında Hanefîlerin görüşünü destekleyen bir delil olduğunu ifade etmektedir. Ancak şu kadar vardır ki, orada elbisenin kıymeti otuz dirhemdir. Elbisenin kıymetinin o gün otuz dirhem olması, mut'a nafakasının otuz dirhem olmasını gerektirmez. Şayet koca, kadına elbisenin kıymeti olarak dirhem veya dinar verse, kadın kabul etmek zorundadır. Çünkü elbiseler aynî olarak vacip olmamıştır. Mal olması hasebiyle vacip olmuştur. Bunun kıymetinin verilmesi, zekâtta beş deve ve bir koyun verilmesi gibidir ve geçerlidir.¹⁴³

1.6.2. Şâfiî Fakihlere Göre Mut'anın Miktarı

Şâfiî fakihlerden Hatîb Şîrbînî, mut'a nafakasının otuz dirhemden veya otuz dirheme denk olan bir şeyden az olmamasının müstehap olduğunu ifade etmektedir. Tabiki bu miktar, müstehap olanın asgarisidir, en fazlası hizmetçi, ortası ise bir elbise vermektir. Şîrbînî, mut'a nafakasının mehr-i mislin yarısından fazla olmamasının sünnet olduğunu, fakat bu miktardan fazla olması durumunda ayette mutlak bir ifade kullanılıp bir sınır getirilmemesi sebebiyle yine de yapılacak işin caiz olacağını ifade etmektedir. Burada belirtilen sınırlar, yalnız tarafların mahkemede davalashmaları halinde -hâkim ilgili sınırı aşmayacağı için- böyle durumlarda bir anlam ifade etmektedir. Fakat kendi aralarında anlaştıkları vakit, mut'a nafakasında bir sınır yoktur. Koca dilediği kadar mut'a nafakası verebilir; fakat anlaşmazlığın olduğu durumlarda, hâkim kocanın ve kadının mâlî durumuna göre içtihat edip hükmünü verecektir.¹⁴⁴

1.6.3. Mâlikî Fakihlere Göre Mut'anın Miktarı

İbn Abdilberr (ö.463/1071), üç kadın hariç bütün boşanan kadınlara mut'a nafakası gerektiğini ifade ettikten sonra, mut'a nafakasının miktarının herhangi bir sınırlamasının olmadığını beyan etmiştir. Zengin kendi durumuna göre, fakirin de kendi durumuna göre vereceğini ve bunun takdirinin kocaya ait olduğunu, dolayısıyla gönlünden ne koparsa onu vereceğini ve kimsenin kocayı zorlamayacağını ifade etmektedir.

¹⁴³ Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi*, 3: 545-546.

¹⁴⁴ Şîrbînî, *Muğni'l-muhtâc*, 3: 318; *Zühaylî, el-Fıkhü'l-islâmî ve edilletühu*, 7: 310.

Mut’a nafakası, Mâlikîlerde müstehap olduğu için hâkim kocaya vermesini söyleyebilir, fakat kocayı zorlamaya yetkisi yoktur. Onlara göre kocanın mut’a nafakası vermesi menduptur. Mut’a nafakası iyilik eden ve takva sahibi olan kimselerin ahlâkıdır. Dolayısıyla hâkimin kocaya tavsiyede bulunabileceğini ve teşvik edebileceğini, ama zorlayamayacağını ifade etmektedirler.¹⁴⁵

1.6.4. Hanbelî Fakihlere Göre Mut’anın Miktarı

Hanbelî fakihler de diğer mezheplerden çok farklı olmaksızın, mut’a nafakasının en fazlasının hizmetçi, en azının ise namaz kılabilen şekilde kendisini örten bir elbise olduğunu söylemişlerdir. Onlar, kocanın dilemesi halinde bundan daha fazlasını verebileceğini ve kadının da bazı haklarından feragat edebileceğini beyan etmişlerdir.¹⁴⁶ İbn Kudâme’ye göre de genel olarak mut’a nafakasında, kocanın mâlî durumu yani zenginlik veya fakirlik hali esas alınır.

Diğer bir görüşe göre ise, kadının mâlî durumu esas alınır. Çünkü mehir verirken kadının durumu esas alınmaktadır. Dolayısıyla bu mut’a nafakasında da kadının durumunun esas olmasını gerektirir. Miktarına gelince, bazıları mut’a denebilecek her şey olabileceğini ifade etmektedir. İbn Kudâme’ye göre, “Zengin kendine yaraşır bir şekilde fakir de gücünün yettiğince versin.” (Bakara 2/236.) ayetinin zahirinden de anlaşılacağı üzere, mut’a nafakasının miktarının belirlenmesinde temel alınması gereken kişi kocadır. Eğer kadının durumu esas olsaydı, Allah Teâlâ’nın zikrettiğimiz ayeti manasız olurdu. Çünkü ayette, zamirin kocaya döndüğü açıkça görülmektedir. İmam Ahmed’ten gelen bir rivayette ise mut’a nafakasının miktarının belirtilmesi, hâkimin takdirine bırakılmıştır. İbn Kudâme, “Bu, aynı şekilde İmam Şâfiî’nin de görüşüdür.” der. Çünkü Şâri’ herhangi bir takdire gitmemiş ve mut’a nafakasının miktarının belirlenmesini de hâkimin içtihadına bırakmıştır. Dolayısıyla diğer içtihat konusu olabilecek hükümlerde olduğu gibi mut’a nafakasının belirlenmesinde de hâkime başvurmak gerekir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ İbn Abdilber, *Kitâbü’l-kâfi*, 2: 616-617.

¹⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10: 143.

¹⁴⁷ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 10: 144, Zühaylî, *el-Fıkhü’l-islâmi ve edilletühu*, 7: 310.

Verilen mut'a'nın da örfe uygun olması gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü zamanımızda kadınların çoğunun birden fazla elbisesi bulunmaktadır. Kadının elbiseden çok maddî değeri olan bir şeye ihtiyacı olacaktır. Kadına ihtiyacı olmayan bir şey verilirse bu kadının işine yaramayacağından dolayı mut'a nafakasının teşri hikmeti de gerçekleşmez olmaz.

BÖLÜM II

ARAP ÜLKERİNDE MUT'A NAFAKASI DÜZENLEMESİ

Müslüman Arap ülkelerindeki kanunlar, genel olarak mut'a nafakasının vacip kılınması konusunda görüş birliğine varmışlardır. Arap ülkelerinde mut'a nafakasının ne kadar ve hangi durumlarda verilmesi gerektiğiyle ilgili kanunlar, farklılık göstermektedir.

2.1. Kuveyt Uygulaması

Kuveyt, Ahvâlû’ş-Şahsiyye Kanunu’nun 165. maddesine göre, kocanın boşadığı karısına mut’a nafakası vermesi vaciptir. Bununla birlikte, mut’a nafakasının bir yıl ile sınırlıdır. Mut’a ödemesi kadının şer’î iddetin bittikten sonra başlar. Kanun, belirlenen miktarın aylık olarak kadına ödenmesini ve ödenen miktarın kocanın durumuna göre belirlenmesini öngörmektedir. Şu kadar var ki karı ve kocanın, mut’a nafakasının miktarı ve verilme şekline dair kendi aralarında anlaşmaya varmaları durumunda ise taraflar kendi belirledikleri usule göre ödemeyi gerçekleştirebilme hakkına sahiptirler. Kuveyt uygulaması, Şâfiî mezhebini esas almıştır.

Kanun koyucu ilgili maddenin şerhinde, âlimlerin mut’a nafakasındaki görüşlerini belirtmesinin akabinde konuyla ilgili birkaç husustan bahsetmiştir: “Zamanımızda şahsiyet bağı zayıfladığı için boşanmış kadının, iddet içerisinde kendisine ödenen nafakadan daha fazlasına ihtiyacı vardır. Bu alacağı mut’a nafakası, boşanmadan kaynaklanan, maddî yönden bazı sıkıntılarını giderecektir. Aynı zamanda mut’a nafakası, kişinin hanımını hemen boşamasını da engellemektedir. Mut’a nafakasının meşru kılınmasındaki hedef, boşanmadan kaynaklanan kadındaki o yalnızlık ve hüznü bir nebze olsun hafifletmektir, kadını teselli etmektir. Nitekim Allah (c.c) “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin gücü yettiği kadar, eli darda olan da gücü yettiği kadar olmak üzere, onlara makul, gönül alıcı bir şeyler (mut’a) verin; iyiler için bu bir borçtur.” (Bakara 2/236.) buyurmaktadır. Fakat kadının rızası olan bir boşanmada böyle bir teselliye ihtiyaç yoktur; çünkü onun boşanmadan dolayı hissedeceği bir üzüntü ve acı duyma da yoktur. Bu düşünce, boşanma kadının isteği doğrultusunda ve kadından kaynaklanan bir sebeple veya kocanın maddî durumunun zayıflığından dolayı gerçekleşmişse, kadının gönlünü almanın da gerekli olmayacağını savunmaktadır.”¹⁴⁸

2.2. Katar Uygulaması

Katar Aile Kanunu’nun 39. Maddesinde, kocası tarafından boşanan kadın, mehri belirlenmiş ise mehrin yarısını, mehir belirlenmemiş veya mehir fasit olmuş ise hâkim mehri

¹⁴⁸ Kuveyt, Ahvâlû’ş-Şahsiyye Kânunu, 8 / 181. madde

mislin yarısını geçmeyecek şekilde mut'a nafakası ta'yin eder. Kanunun 41. maddesinde ise duhulden veya halvet'-i sahîha'dan önce kadın kaynaklı bir sebepten dolayı talak vâkî olduysa mehrin hepsi veya mut'a nafakası sâkıt olur. Aynı kanunun 115. Maddesinde, talak koca tarafından kaynaklı bir sebepten dolayı vâkî olmuşsa mut'a nafakasını hak eder. Ancak bu maddeden istisna olarak talak, kocanın maddi sıkıntısından dolayı vâkî olmuşsa mut'a nafakası ta'yin edilmez. Mut'a'nın miktarı ise karı kocanın maddi durumuna göre üç yılı geçmeyecek şekilde belirlenir.¹⁴⁹ Katar Medenî Aile Kanunu mut'a nafakasının vucubiyetinde Hanefî ve Hanbelî mezhebini esas almış, mut'a'nın miktarını belirlemede ise Hanbelî mezhebini esas almıştır. Çünkü Hanbelî mezhebinde mut'a'nın miktarı hâkimin takdirine bırakılmıştır.

2.3. Mısır Uygulaması

Mısır, Ahvâlü's-Şahsiyye Kanunu mut'a nafakası hükmünü ve miktarını Şâfi mezhebini esas alarak ele alırlar. Mısır hâkimi, mut'a'nın miktarını kocanın mali durumuna göre belirler. Hâkim bu miktarın en azının iki yıllık bir nafakadan ibaret olduğunu belirtir. Fazlasına ise belli bir şerh koymaz. Bu fazlalığı da örfe göre olduğunu beyan eder. 2000 yılı 1 numaralı 18. madde de sahih bir evlilik akabinde duhulden sonra koca, karısının rızası olmadan ve bu talak hanım sebebiyle olmaksızın vâkî olmuşsa en az iki yıllık bir nafaka ile hükmedilir. Hâkim bu nafakayı kocanın mâlî durumuna göre taksitlendirebilir.¹⁵⁰

2.4. Fas Uygulaması

Fas Ahvâlü's-Şahsiyye Kanunu 84. maddesinde, mut'a nafakasının koca üzerine vacip olduğu, fakat bu nafakanın miktarının hâkime bırakıldığı, hâkimin de bunu takdir ederken kocanın mâlî durumunu ve kadının ihtiyaçlarını gözeterek belirlemesi gerektiği yer almaktadır. Bu durumda Fas devleti de miktarı hususunda Hanbeli mezhebini esas almaktadır.

Yukarıda geçen 84. maddedeki kanun, mut'a nafakasını mutlak olarak hâkimin takdirine de bırakmamış, bazı kayıtlar koymuştur. O kayıtlardan bazıları şunlardır: “Evliliğin

¹⁴⁹ Katar Aile Kanunu. Madde 115.

¹⁵⁰ Mısır Ahvâlü's-Şahsiyye Kânunu, 18. madde.

süresi, kocanın mâlî durumu ve boşanma sebepleri.” Fakat boşanma nedensiz olmuş ve boşanmanın geçerli bir sebebi yoksa buradaki mut’a nafakası kadında oluşacak muhtemel zarardan dolayı boşanma tazminatına dönüşür. Bu durum, yani tazminatı mut’a nafakasının içine almak, kanun koyuculara sorun olmuştur. Çünkü mut’a nafakası kocanın ve kadının mâlî durumuna göre belirlenmektedir. Fakat boşanma tazminatında hem zararın ne kadar olduğunun gözetilmesi hem de tazminat miktarının mutlaka gözetilmesi gerekmektedir.¹⁵¹

2.5. Libya Uygulaması

Libya Evlilik ve Boşanma Kanunu’nun 19. maddesinde, “Nikâhtan sonra, duhulden önce boşanma gerçekleşmişse ve mehir de belirlenmemişse, mehr-i mislin yarısını geçmeyecek şekilde mut’a nafakası verilir.” ifadeleri yer almaktadır.¹⁵² Bu durumda Libya Medenî Kanunu, mut’a konusunda Hanefî mezhebini esas almaktadır.

2.6. Filistin Uygulaması

Filistin Ahvâlû’ş-şahsiyye Kanunu, boşanmaların bazılarında mut’a’nın vacip olduğunu, bazı boşanmalarda mendup olduğunu, bazı boşanmalarda ise mut’a’nın gerekmediğini belirtmiştir. Bundan da anlaşılıyor ki mut’a üç kısımdır: vacip olan mut’a, mendup olan mut’a, ne vacip ne de mendup olan mut’adır.

Filistin Ahvâlû’ş-Şahsiyye Kanunu’nun 86. Maddesinde, bir kimse karısını duhul ve halvet-i sahiha olmadan ve mehir belirtmeden veya fasit bir mehir belirttikten sonra boşarsa, boşanma kadından doğan bir sebepten dolayı değil ise mut’a vaciptir. Duhulden sonra ki boşmada ise mehir belirlensin veya belirlenmesin mut’a menduptur. Mendup olmayan mut’a ise mehir belirtilip duhulden önce talak vâkî olduysa mut’a gerekmez ve mendup değildir. Bu kadına mehrin yarısı verilir. Mendup olmayan mut’a’nın bir diğeri ise kocası ölen kadındır. Bu kadına da mut’a ödenmesi gerekmemektedir.¹⁵³

Mut’a’nın miktarı ise Filistin Ahvâlû’ş-şahsiyye Kanunu’nun 90. maddesinde, mut’a nafakasının her ilin kendi örfüne göre, kadının dışarıya çıktığında giydiği manto gibi dış elbise türünden eşyalarla belirleneceği ifade edilmiştir. Bunun miktarının karı ve kocanın

¹⁵¹ Fas Ahvâlû’ş-şahsiyye Kanunu 84. Madde.

¹⁵² Libya Evlilik ve Boşanma Kanunu 19. Madde.

¹⁵³ Filistin Kanunlar mecmuası, Ahvâlû’ş-şahsiyye Kanunu 10: 1

mâlî durumuna göre değerlendirileceğini de ayrıca belirtilmiştir. Yine ilgili yerde, mut'a nafakasının bedelinin nakit olarak ödenebileceğini de beyan edilmiştir. Bu ödenecek olan mut'a nafakasının koca zengin ise mehr-i mislin yarısından fazla olamayacağını, fakat koca fakir ise 2 gram altına da düşmeyeceği bildirilmiştir.¹⁵⁴ Bu durumda Filistin Medenî Aile Kanunu, mut'a miktarı konusunda genel olarak Hanefî mezhebini esas almaktadır.

2.7. Suriye Uygulaması

Suriye devleti ise mut'a nafakasını Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu'nun 118 ve 119. maddelerinde işlemiştir:¹⁵⁵

118. Madde:

1- Her boşanan kadın için mut'a nafakası vardır ve bunu hâkimin belirlemesi gerekir.

Hâkim, bu nafakayı kocanın ve karının mâlî durumunu gözeterek belirler. Bu nafaka bir seneden fazla olamaz. Bu durumda her boşanan kadın için mut'a verilmesi zorunludur kaydı, Suriye Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu'nun Şâfiî mezhebini esas aldığını ortaya çıkarmaktadır.

2- Her ne durumda olursa olsun, kocanın durumuna göre mut'a nafakası vermesi gerekir.

Yukarıda verilen haklardan aşağıda sayacağımız şartlar var olduğunda kocanın nafaka verme zorunluluğu yoktur. O şartlar ise şunlardır:

1-Kocanın fakir olmasından dolayı hanımının nafakasını karşılayamaması durumunda ve boşanma da kadın tarafından istenmişse mut'a nafakası ödenmez.

2-Kadın tarafından gelen bir sebepten dolayı boşanma olmuşsa koca, mut'a nafakası ödemez.

3-Başanma kadının kendi rızası veya hul' yolu ile olmuşsa koca, mut'a nafakası ödemez.

¹⁵⁴ Filistin Aile Kanunu 90. Madde.

¹⁵⁵ Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühu*, 7: 310, Medenî Aile Hukuku'nun 118 ve 119. maddelerinin üçüncü faslında mut'a nafakası, ikinci babda mehir ve çeyiz konusu, üçüncü bölümde evliliğin etkilerini kapsamaktadır. Bu başbakanlığın (2437) rakamlı ve 7/6/ 2007 tarihli Suriye Aile Kanunu'nun tekrardan gözden geçirildiği kanunlardır. Daha önceki uygulamada ise (2 / 61) madde geçerli idi oda şu şekildeydi: Eğer boşanma beraberlik yaşanmadan ve sahih bir halvetten önce olursa, o zaman mut'a nafakası gerekir. Mut'a nafakasının miktarı ise, kadının dışarıya çıkarken alacağı bir dış elbiseden (manto, çarşaf) ibaretti. Buda kocanın mâlî durumuna göre değerlendirilip mehr-i mislin yarısını geçmezdi.

4-Boşamadan önce karı kocadan birisi ölürse koca, mut'a nafakası ödemez.

5-Hâkim, mut'a nafakasını dilerse peşin ödettirir, dilerse taksitlere böler.

19. Madde

Eğer boşanma duhul olmadan ve halvet-i sahiha olmadan gerçekleşmiş ve mehir de belirlenmemişse bu durumda koca, mehr-i mislin yarısını geçmemek kaydıyla mut'a nafakası ödemek zorundadır.¹⁵⁶

2.8. Lübnan Uygulaması

Lübnan Aile Hukuku Kanunu'nun 84. maddesine göre, sahih bir akit sonucunda mehir belirlenmemişse veya belirlenmiş fakat mehir fasit bir mehirse sonra koca veya karıdan birisi vefat etmiş veya gerçek bir duhulden sonra boşanma meydana gelmişse bu kimseye mehr-i misil gerekir. Fakat sahih bir duhuldan önce boşanma meydana gelmişse, o vakit sadece mut'a nafakası gerekir. Bu mut'a nafakasının miktarı ise elbiseden ibarettir. Mut'a nafakasının miktarı, mehr-i misli geçmemek kaydıyla örf ve âdete göre belirlenir.¹⁵⁷ Lübnan Medeni Aile Kanunu da hanefî mezhebini esas almaktadır.

2.9. Birleşik Arap Emirliği Uygulması

Dubai, 2005 yılında ta'dil edilen 28 rakamlı Ahvâlü's-şahsiyye Kanunu'nun 140. maddesine göre sahih bir evlilik sonucunda duhuldan sonra kocanın kendi hür iradesi ve karısının herhangi bir talebi olmaksızın boşadığı karısına, iddet içinde ödeyeceği nafakadan ayrı mut'a nafakası ödemekle yükümlü tutulmuştur. Bu mut'a nafakası, kocanın mâlî durumu gözetilerek kadının emsallerine verilen bir yılı geçmeyecek şekilde takdir edilir.¹⁵⁸ Hâkim, kocanın maddi durumunu gözeterek bu nafakayı dilerse taksitlendirme yaparak aylara

¹⁵⁶ Suriye Ahvâlü's-şahsiyye Kanunu 6/7/2007 tarihli (2437.) kanun.

¹⁵⁷ Lübnan Aile Hukuku Kanunu 84. Madde.

¹⁵⁸ Daha önce de belirttiğimiz gibi bir yıl ile sınırlandırılmasının herhangi şerî bir dayanağı olmayıp tamamen örf'e dayanmasıdır.

bölebilir.¹⁵⁹ Birleşik Arap Emirlikleri, mut'a nafakasının hükmü konusunda Şâfiî mezhebini esas almıştır. Miktarı hususunda ise Hanbelî mezhebini esas almaktadır.

2.10. Ürdün uygulaması

2010 yılında 36 rakamlı Ürdün Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu'nun 46. maddesinde, mut'a konusunu diğer Müslüman ülkelerdeki uygulamalardan biraz farklı olarak uygulamaya sokmuştur. 46. maddede; a- mehir akit anında belirtilmemiş. b- mehir şartı olmaksızın evlilik akdi yapılmış. c- fasit bir mehir belirlenmiş. d- aralarında mehir konusunda anlaşmazlık olmuş, bu durumlarda duhul veya halvet-i sahîha gerçekleşmişse mehri misil verilir. Duhul veya halvet-i sahîha gerçekleşmemişse mehri mislin yarısı verilir.¹⁶⁰ Mezhep imamlarının görüşlerine baktığımız vakit, böyle bir uygulamanın olmadığını müşahede etmekteyiz. Duhul veya halvet-i sahîha gerçekleşmemişse mehri mislin yarısının verileceğini hiçbir mezhep söylememektedir. Mezhep imamları bu durumda sadece mut'a verileceğini ifade etmektedirler.

2.11. Irak Uygulaması

Irak 188 rakamlı Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu'nun 39. maddesinde, koca, karısını boşadıktan sonra mahkeme tarafından kocanın karısını zorla boşadığı tespit edilip ve bu boşanmanın da kadına bir zararı dokunmuşsa, mahkeme kadının talebiyle kocanın mâlî durumuna ve karısına verdiği zarara göre iki yılı geçmeyecek şekilde kocaya nafaka ödemesine hükmeder. Bu konuda Irak Hükümeti, mut'a nafakasının hükmü konusunda Şâfiî mezhebini esas almıştır. Miktarı hususunda ise Hanbelî mezhebini esas almaktadır.

2.12. Haliç Ülkeleri Uygulaması

10 Ekim 2000 yılında Adelet Bakanlarının tavsiyesi ile Riyad'da gerçekleşen Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu birliği 282 maddeden oluşmaktadır. 90. maddede mehri belirtilmemiş ve duhul de gerçekleşmeden veya fasit bir mehir belirlenen kadın, kocası

¹⁵⁹ Birleşik Arap Emirliği Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu, 140. Madde.

¹⁶⁰ Ürdün Ahvâlû's-Şahsiyye Kanunu'nun 46. Maddesi.

tarafından boşanırsa erkek ve kadının mâlî durumu gözetilerek mut'a verilir. Aynı kanun'un 106. maddesinde, duhul olmuş bir kadının boşanmasına hâkim hükmünü verince, hâkim, boşanmanın sebebi kadın ise mehrin çoğunu veya hepsini iade etmesini kadından talep eder. Şayet boşanmanın sebebi koca ise mehir kadının hakkı olarak kalır. Duhuldan sonra boşanmalarda ise mut'a verileceğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.¹⁶¹

2.13. Avrupa Kanunlarında Mut'a Nafakasının Uygulanması

Avrupa'daki mahkemeler bilindiği üzere, bulunduğu ülkenin kanunları çerçevesinde hükmetmektedirler. Bundan dolayı Avrupa mahkemelerinin verdiği hükümler, pek tabii çoğu İslam ülkesinden farklıdır.

Örnek verecek olursak, boşanma, Avrupa mahkemelerinde, karı ve kocanın arzu ve isteği doğrultusunda meydana gelmektedir. Hiç bir sebep olmaksızın taraflarca boşanma davası açılabilir. Bu dava açma konusunda her iki taraf da eşittir. Hâkimin bunu engellemeye hakkı yoktur. Fakat hâkim, karı veya kocadan birinin isteği üzerine aralarını düzeltmesi için bir fırsat vererek mahkemeyi uzatabilir. Avrupa mahkemelerinde dikkatimizi çeken en önemli husus ise hâkimin karı veya kocaya hangi sebepten dolayı boşandıklarını sorma hakkının olmamasıdır. Aynı şekilde hâkimin boşaması olmadan kocanın boşamasıyla da boşanamazlar. Bunun ötesinde müslüman ülkelerdeki gibi boşanmadan sonra iddet bekleme zorunluluğu da yoktur.¹⁶²

Mut'a nafakasıyla ilgili Avrupa mahkemelerinde böyle bir hakkın olup olmadığını araştırdığımızda, böyle bir hakkın olmadığını müşahade etmekteyiz. Nasıl ki boşanma talebi hususunda onlardan her biri gerekçe olmadan boşanma talep edebiliyorsa, boşandıklarında da birbirlerinin malları eşittir. Fakat Avrupa kanunları, boşanmadan sonra karı veya kocadan hangisinin mâlî durumu daha iyiye, fakir olan tarafa nafaka yükümlülüğü yüklemektedir. Aynı şekilde Avrupa kanunlarında, boşanmalarda kocanın malının yarısı karısına verilmekte ve boşandıktan sonra da ticaretinden elde ettiği kârın yarısı karısına verilmektedir.¹⁶³

¹⁶¹ Haliç ülkeleri Ahvâlü's-şahsiyye Kanunu birliği.

¹⁶² Selim b. Abdülganî er-Râfiî, *Ahkâmü'l-ahvali's-şahsiyye*, (Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2002), 596.

¹⁶³ Selim b. Abdülganî, *Ahkâmü'l-ahvali's-şahsiyye*, 603.

SONUÇ

Mut'a nafakası meşru bir haktır. Allah Teâlâ bunu Kur'ân-ı Kerim'de açıkça beyan etmiştir. Mut'a, Bakara Suresi 236. ayette mehri belirlenmemiş ve beraberlik yaşanmadan boşanmış kadınlara verilecek bir hediye olarak tayin edilmiştir. Ahzap Suresi 49. ayette ise duhul gerçekleşmeden boşanmış bütün kadınları içine alan bir dil kullanılarak, konuyla ilgili nisbeten daha geniş bir sınır çizilmiştir. Araştırmada beyan ettiğimiz üzere Bakara Suresi 241. ve Ahzap Suresi 28. ayetlerin delâletiyle, mehri belirtilip duhul gerçekleşmeden boşanan kadın hariç boşanan her kadına mut'a nafakasının vacip olduğunu söylemek en doğrusu olsa gerektir.

Kur'ân-ı Kerim'de mut'a nafakasının miktarı belirtilmediği için örfe göre belirleneceği ifade edilmiştir. Bundan dolayıdır ki çoğu fakihler, mut'a nafakasının miktarı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Bunun sebebi ise, bu konuda kesin bir nassın olmayışıdır.

İslam hukukunda mut'a nafakası, sadece boşanan kadınlar için bir haktır. Boşanmayan kadınlar için böyle bir hak söz konusu değildir. Aynı şekilde ölüm sebebiyle ayrılan eşler için de böyle bir uygulamanın söz konusu olmadığını yukarıda belirtmiştik. Kocadan kaynaklanan bir sebepten dolayı boşanma gerçekleşmişse, ancak o zaman kadın mut'a nafakasını elde edebilir. Bu nafaka, şüphesiz birçok hikmeti havi olsa da, en belirgin teşri hikmeti, kadının mağduriyetini bir nebze olsun hafifletmektir. Sadece mehri belirlenmemiş ve duhul da gerçekleşmemiş kadına mut'a nafakası hakkı tanınacağını söyleyen âlimler olsa da, daha çok kabul gören görüş, boşanma kadının kendi arzusu ile gerçekleşmemişse, mut'a nafakasının vacip olduğudur. Bazı İslam âlimleri, mehrin mut'a nafakası yerine geçeceğini söylemişlerse de, en güzeli evlilikten sonra kadına mehrinin dışında bir de mut'a vermektir. Çünkü kadının hiç beklemediği bir anda kendisinin kapı dışarı konulması, elbette boşanan kadını fazlasıyla üzmüştür. İşte bu nafakayla az da olsa kadının gönlünün alınması umulmaktadır.

Arap toplumundaki yerleşik geleneği düşündüğümüzde, yani boşanmaların normal karşılandığı, birden fazla evliliklerin çokça gerçekleştiği böyle bir ortamda bile mut'a verildiği hakikatini göz önünde bulundurduğumuzda, zamanımızda, bunun en azından kadının, Mısır uygulamasında olduğu gibi örfi olarak iki senelik veya Suriye uygulamasında olduğu gibi bir senelik ihtiyacını giderecek kadar olmasının, kadın ve toplum açısından

faydalı olacağı kanaatimiz hâsıl olmuştur. Bu açıdan mut'a nafakası, Modern Hukuk'taki manevî tazminata bir yönden benzemektedir. Yalnız şu kadar var ki, Modern Hukuk'un öngördüğü manevî tazminat, kocayı fazla yükümlülük altına sokmaktadır. Kocayı bir ömür boyu nafakaya zorlamak, kocaya biraz haksızlık etmektir. Evet, Allah Teâlâ Bakara Suresi 236. ayette örfe göre ve kişinin mâlî durumuna göre bir nafaka verilmesini emretmektedir. Ama biz, kocayı, kadın evlenmediği veya sigortalı çalışmadığı sürece nafakaya zorladığımız vakit, -eğer koca asgarî ücretle çalışıyorsa-, tekrardan evlenmesinin kendisini çok sıkıntıya sokacağı anlamına gelmektedir. İşte bundan dolayı boşanma tazminatını Mısır uygulamasında olduğu gibi iki yılla sınırlamak veya Suriye uygulamasında olduğu gibi en azından bir yılla sınırlandırmak, hukuk açısından daha adilâne olacağı kanaatindeyiz. İslam hukuku açısından ise Hanbelî mezhebinde hâkimin takdirine bırakıldığından dolayı, hâkim de bu mut'ayı kocayı sıkıntıya sokmayacak şekilde belirlemesinde bir sakınca olmayacağı kanaatimiz oluşmuştur.

Mütaalalarımız neticesinde, mut'a nafakasının maddî değeri olan para veya herhangi bir eşya olabileceği gibi, kadına verilecek bir hizmetçi de olabileceği sonucuna vardık. İmam Mâlik gibi bazı İslam hukukçuları, mut'a nafakasını müstehap olarak algılasa da, birçok İslam âlimi, mut'a nafakasını zorunlu bir görev olarak addetmiş, verilmediğinde kişinin Allah katında sorumlu tutulacağını beyan etmişlerdir.

Bazı İslam âlimleri, mut'a nafakasının kadının mehri mislini geçemeyeceğini bildirmişlerse de; birçok İslam âlimi, kocanın kendi rızası doğrultusunda istediği kadar verebileceğini, hatta bu miktarın kadının mehrinden de fazla olabileceğini, kocanın zengin olması halinde fazla vermesinin güzel karşılanacağını kaydetmişlerdir. Boşanan bir erkek, Kur'ân-ı Kerim'de Allah Teâlâ'nın mut'a nafakası veren kişilerin "iyilikseverler" ve "Allah'a karşı saygılı olanlar" şeklinde tavsif edildiğini gördükten sonra, kânûnî bir cebr söz konusu olmasa bile ne yapması gerektiğini öğrenmiş olmaktadır.

İslam hukukunun asıl ve birinci kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim, mut'ayı ideal müslümanlar olarak güncelleyebileceğimiz "muttakiler" ve iyiliksever olarak çevirebileceğimiz "muhsinler" üzerine bir hak olarak öngörmüştür. Bu övgü dolu ifadelerle mut'a verenler onurlandırılmış veya böyle olmaya teşvik edilmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdülhamîd, Muhyiddîn. *el-Ahvâlû's-şahsiyye fi's-şerîati'l-islâmiyye*. (İstanbul: İrşad yayınevi, 2018).
- Ali el-Kârî. *Envâru'l Kur'ân ve Esrâru'l Furkân*. (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 2012).
- Behnesî, Ahmed Fethi. *Nefakatu'l-mut'a beyne's-Şerîat-i ve'l-Kânûn*. (Beyrût: Dâru's-Şurûk, 1998).
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Muhammed. *Meâlimü't-tenzîl*. (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2002).
- Bağlî, Şemsüddîn, Muhammed b. Ebi'l-Feth. *el-Matli' ale elfâzi'l-Mukni'*, (Cidde: Mektebetü's-Sevâdî, 2003).
- Berâvî, Âtîf Mustafa. *Hukûku'z-zevceti'l-mâliyye fi'l-fikhi'l-İslâmî*. (Gazze: el-Câmiatü'l-İslamiyye, 2006).
- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd (Ebû Muhammed) Abdullâh b. Ömer b. Muhammed, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. (Beyrût: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî).
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmet b. Ali er-Râzi. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1994).
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Mut'a" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (İstanbul TDV Yayınları, 2006), 32: 174-180.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. El-Eş'ab b. İshak. *Sünen'ü Ebî Dâvûd*. (Beyrût: Müessetü'r-Risâle, 2013).
- Ebû Hayyân Muhammed b. Yusuf b. Ali b. Yusuf b. Hayyan el-Endelüsî. *el-Bahru'l-Muhît*. (Beyrut: 2015).
- Fîrûzâbâdî, Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muhît*. (Kuveyt: Matbaatu Kuveyt, 1985).
- Gazâlî, Muhammed b. Muhammed. *el-Vâsît*. (Kâhire: Darü'l-marife 1412).
- Halebî, İbrâhîm b. Muhammed b. İbrâhîm. *Mülteka'l-ebhur*. (Dimeşk: Dâru'l-Beyrûtî, 2005).
- Hin, Mustafa-Buğa, Mustafa-şorbacî, Alî. *el-Fikhu'l-menhecî*. (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1992).
- İtir, Nureddîn. *i'lâmu'l-Enâm Şerh Bulûgu'l-Merâm*. (Dimeşk: Dâru'l-Yemâme, 1999).

- İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *Kitâbü'l-kâfi*. (Riyâd: Mektebetü'r-Riyâd, 1978).
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Reddü'l-muhtâr ale'd-dürri'l-muhtâr*. Hâşiyetü ibni Âbidîn. (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 2007).
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tahir b.muhammed b. Muhammed. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. (Tunus: Dâru't-Tunus, 1984).
- İbn Ebû Hâtîm, Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. (Mekke: Mektebetü'n-Nizâr Mustafa el-Bâz).
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Fethu'l-bâri*. (Riyad: Dâru's-selâm, 2000).
- İbn Kesîr, İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr. *Tefsîru'l-Kur'an'i'l-Azîm*. (Beyrût: Dâru'l-ma'rife, 1983).
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. (Riyad: Dâru âlemi'l-Kütüb, 1997).
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Alî b. Ahmed. *Lisânü'l-Arab*. (Beyrût: Dâru Sâdir ts.).
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahrü'r-râik*. (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-ilmiyye, 1997).
- İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid*. (Beyrut: Dâru'r-risâle 2015).
- İbn Sellâm, Yahya Ebû Zekerîyyâ b. Ebî Sa'lebe. *Tefsîr'u Yahya b. Sellâm*. (Beyrut:2004).
- İbyânî, Muhammed Zeyd. *Şerhu'l-ahkâmi's-şerîyye fi'l-Ahvâli's-Şahsiyye*. (Kâhire: Dâru's-Semer, ts.).
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâiu's-sanâi'*. (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-ilmiyye, 2003).
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2006).
- Makdisî, Ebû'n-Necâ Şerefüddîn Mûsâ b. Ahmed b. Mûsâ. *İknâ' li-Tâlibi'l-İntifâ'*. (Riyad: İdâretü'l-Melik Abdülaziz).
- Mâlik b. Enes b. Mâlik, Ebû Abdillâh. *el-Muvatta'*. (Beyrût: Dâru'l-kalem, 2005).
- Mâverdi, Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed. *en-Nüket ve'l-uyûn*. (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-ilmiyye).

- Mevsilî, Ebû'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. (Dımeşk: el-Mektebetü'l-Umeriyye, 2004).
- Meydânî, Abdulganî b. Tâlib b. Hammâd. *el'-Lübâb*. (Dımeşk: Mektebetü'l-Umeriyye, 2003).
- Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. (Beyrut: Dâru ihyâi't-türasi'l- Arabî, 2002).
- Nefrâvî, Ahmed b. Guneym b. Sâlim, *el-Fevâkihü'd-Devânî*. (Beyrût: Dârü'l-kütübî'l- ilmiyye, 1997).
- Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsîru'l-Menâr*. (Kâhire: Matbaatu'l-Menâr, 1932).
- Ruaynî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân. *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl*. (Nevâkişût: Dâru'r-Ridvân).
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb. *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*. (Riyad: Vizâretü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye).
- Sartâvî, Mahmut Ali. *Şerhu'l-Kânûnu'l-Ahvâliş'-Şahsiyye*. (Ammân: Dâru'l-fıkr 2010).
- Sa'lebî, Ebû ishâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *El-Keşfu ve'l-beyan*. (Cidde: Dârü't-Tefsîr, 2015).
- Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm b. Alî. *el-Mühezzeb*. (Beyrût: Dâru'l-kalem, 1992).
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerir. *Câmiu'l beyân fî te'vîli' âyi'l-Kur'ân*. (Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, 2014).
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer Hüseyin. *Mefâtîhu'l-gayb*. (Dımeşk: Dârü'l-fıkr, 1981).
- Râfîi, Selim b. Abdülganî. *Ahkâmü'l-Ahvali'ş-Şahsiyye*, (Lübnan: Dâru ibn Hazm 2002).
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1989).
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs *el-Üm*. (İskenderiyye: Dârü'l-Vefâ, 2001).
- Şîrbînî, Şemsüddîn, Muhammed b. el-Hatîb. *Muğni'l-muhtâc*. (Beyrût: Dârü'l-ma'rife, 1997).
- Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*. (Kâhire: Merkez hecer li'l-Buhûs, 2003).
- Tabâtabâî, Muhammed Hüseyin. *el Mizân fî tefsîru'l-Kur'ân*. (Beyrût: müessesetü'l-â'le lilmetbûât, 1997).

- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme. *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*. (Beyrût: Müessesetü'r-risâle, 1994).
- Tanrıverdi, Hasan. "İslam Hukukunda boşanma tazminatı". *Elektronik sosyal bilimler dergisi* 38 (2011): 10: 453-456.
- Yavuz, Yunus Vehbi. *Zekât Nisabı ve Fitre Miktarının Çağdaş Parasal Değeri*. (Bursa: Kurav Yayınları, 2006).
- Zühaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-islâmî ve edilletühû*. (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 2009).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı :Hamza KÖSE
Doğum Yeri ve Tarihi :ADANA/Merkez –17/02/1984
E-posta :hamza033@hotmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite (Yüksek Lisans) Çukurova Üniversitesi – Adana
İslam Hukuku – 2019
Üniversite (Lisans) Fırat Üniversitesi – İlahiyat - 2014
Lise İmam Hatip Lisesi – Adana – 2008
Yabancı Dil Arapça